

Markus Pasala

Tilintarkastaja ja talousrikokset

Opinnäytetyö

Kevät 2010

Liiketalouden yksikkö

Liiketalouden koulutusohjelma

Taloushallinto

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Liiketalouden, yrittäjyyden ja ravitsemisalan yksikkö

Koulutusohjelma: Liiketalouden koulutusohjelma

Suuntautumisvaihtoehto: Laskentatoimen suuntautumisvaihtoehto

Tekijä: Markus Pasala

Työn nimi: Tilintarkastaja ja talousrikokset

Ohjaaja: Tuulia Potka-Soininen

Vuosi: 2010

Sivumäärä: 60

Liitteiden lukumäärä: 1

Opinnäytetyöni tarkoituksena on selvittää onko olemassa miten tilintarkastajien ja tilintarkastuksen sidosryhmien odotukset koskien tilintarkastajia talousrikollisuuden torjujina eroavat toisistaan.

Opinnäytetyöni teoriaosassa käsittelen pääasiassa lakisääteisen tilintarkastuksen tehtävää ja siihen sisältyviä tilintarkastajan velvollisuuksia ja mahdollisuuksia. Työssä käsitellään myös lyhyesti muita kuin lakisääteisiä tilintarkastus tehtäviä, kuten erikois- ja erityistarkastuksia. Työssä tutustutaan myös vanhempiin aiheesta tehtyihin tutkimuksiin. Lisäksi käyn läpi talousrikosten erityispiirteitä ja tunnusmerkkejä.

Toteutin tutkimuksen teemahaastatteluna. Haastattelin neljää henkilöä, tilintarkastajaa ja kolmea eri sidosryhmän edustajaa. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää miten tilintarkastajien ja sidosryhmien odotukset tilintarkastajien roolista talousrikosten torjujana eroavat toisistaan. Tutkimustulokset osoittavat, että tilintarkastajien ja tilintarkastuksen sidosryhmien välillä on olemassa talousrikostorjuntaan liittyvä odotuskuilu.

Asiasanat: Tilintarkastus, Odotuskuilu, Talousrikokset.

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: Business School
Degree programme: Business management
Specialisation: Accounting

Author: Markus Pasala

Title of thesis: Auditor and financial crimes

Supervisor: Tuulia Potka-Soininen

Year: 2010

Number of pages: 60

Number of appendices: 1

The aim of my thesis is to investigate the expectation gap between auditors and their interest groups. My main focus is to find out what kind of expectations the interest groups have for auditors as financial crime stoppers and how those expectations differ from the auditor's point of view.

The theory part of my thesis deals with the laws and standards which affect the statutory audit. I also discuss briefly nonstatutory auditing. I also study previous studies made on this subject. In addition, the theory part contains the characteristics of financial crimes, and also deals with the laws which handle these crimes.

I carried out the study as a theme interview. I interviewed four persons, one auditor and three members of different interest groups. As a result, I found out that there are differences between auditors' expectations and the expectations of their interest groups.

Keywords: Audit, Expectation gap, Financial Crimes.

1	JOHDANTO	1
1.1	Opinnäytetyön tavoite	1
1.2	Opinnäytetyön rakenne	1
2	LAIT JA SÄÄNNÖKSET	2
3	LAKISÄÄTEINEN TILINTARKASTUS	3
3.1	Tilintarkastuksen tehtävä	3
3.2	Väärinkäyttöihin liittyvät tilintarkastusstandardit	4
3.2.1	Standardi 240.....	4
3.2.2	Standardi 315.....	5
3.2.3	Standardi 330.....	5
3.3	Salassapitovelvollisuus	6
3.4	Tilintarkastajan raportointivelvollisuudet.....	7
3.4.1	Tilinpäätösmerkintä.....	7
3.4.2	Tilintarkastuskertomus	8
3.4.3	Mukautettu tilintarkastuskertomus.....	9
3.4.4	Vanhan tilintarkastuslain mukainen tilintarkastuskertomus	11
3.4.5	Tilintarkastuspöytäkirja.....	12
3.4.6	Tilintarkastusmuistio	13
3.4.7	Osakeyhtiölakiin perustuvia tilintarkastajan raportteja	14
3.4.8	Muut lakiin tai viranomaismääräyksiin perustuvat raportit	15
3.5	Tiedonantovelvollisuus	15
3.5.1	Passiivinen tiedonantovelvollisuus.....	16
3.5.2	Aktiivinen tiedonantovelvollisuus.....	16
3.6	Tilintarkastaja todistajana.....	18
4	MUU TILINTARKASTUSTYÖ	19
4.1	Eriytynyt tilintarkastus	19
4.2	Erikoistarkastus.....	20
5	TALOUSRIKOSTYYPIT	21
5.1	Väärinkäytösten ominaispiirteet	21
5.2	Kirjanpitorikokset.....	23
5.2.1	Tekijäpiiri.....	24
5.2.2	Tunnusmerkistö	24

5.3	Rahanpesurikokset	26
5.4	Verorikokset	27
5.4.1	Veropetos.....	28
5.4.2	Veropetos ja väärä tieto	28
5.4.3	Veropetos ja tietojen salaaminen	29
5.4.4	Passiivinen veropetos	29
5.4.5	Veropetos muuten petollisesti tehtynä	30
5.4.6	Verorikkomus	30
5.5	Väärinkäytösten havainnointi	31
5.5.1	Tarkastustoimenpiteet.....	32
6	SIDOSRYHMIEN ODOTUKSET	34
7	TUTKIMUS.....	37
7.1	Tutkimuksen laadinta ja toteutus.....	37
7.2	Tutkimuksen tavoitteet	37
8	TUTKIMUSTULOKSET	38
9	JOHTOPÄÄTÖKSET	55

1 JOHDANTO

1.1 Opinnäytetyön tavoite

Opinnäytetyöni tarkoituksena on selvittää se, mitä eri sidosryhmät odottavat tilintarkastajalta talousrikosten ehkäisijänä ja havaitsijana. Sidosryhmillä saattaa olla erilaisia odotuksia tilintarkastajan tehtävistä, kuin mitä niihin lakien ja tilintarkastusstandardien mukaan kuuluu. Tarkastelen tilintarkastajan roolia talousrikosten havaitsijana ja ehkäisijänä tilintarkastajan vastuun ja velvollisuuksien näkökulmasta. Näiden lisäksi tarkastelen työssä myös talousrikosten erityispiirteitä.

1.2 Opinnäytetyön rakenne

Työn alussa luvussa kaksi on lyhyt katsaus tilintarkastukseen vaikuttavista laeista. Sen jälkeen luvussa kolme perehdytään lakisääteiseen tilintarkastukseen. Siinä käydään läpi tilintarkastuksen tehtävää tilintarkastuslain ja –standardien pohjalta, sekä perehdytään tilintarkastajan raportointiin ja ilmoitusvelvollisuuteen. Lisäksi käydään läpi talousrikosten kannalta tärkeät tilintarkastusstandardit. Luvussa neljä käydään lyhyesti läpi muu tilintarkastustyö, eli erityistarkastus ja erikoistarkastus. Luvussa viisi käsitellään talousrikosten ominaispiirteitä ja käydään läpi erilaisiin talousrikoksiin liittyvää lainsäädäntöä. Luvussa kuusi käsitellään tilintarkastuksen odotuskuilua ja sen syntymiseen vaikuttavia tekijöitä aikaisempien tutkimusten pohjalta. Luvussa seitsemän esitellään tutkimusmenetelmät ja luvussa kahdeksan tutkimustulokset. Luku yhdeksän sisältää tutkimuksen pohjalta tehdyt johtopäätökset.

2 LAIT JA SÄÄNNÖKSET

Suomessa tilintarkastus perustuu tilintarkastuslakiin ja valtioneuvoston antamaan asetukseen. Tilintarkastuslaki on yleislaki, jossa säädetään tilintarkastusvelvollisuudesta, tilintarkastajan raportoinnista, riippumattomuudesta, esteellisyydestä sekä salassapito- ja vahingonkorvausvelvollisuudesta. Laki sisältää myös määräykset tilintarkastajien hyväksymisestä ja rekisteröinnistä sekä tilintarkastajiin kohdistuvasta valvonnasta ja rangaistusseuraamuksista. Tilintarkastusasetuksessa on tilintarkastajarekisteriä, valvontaelimiä sekä julkisen kaupankäynnin kohteena olevan yhteisön tilintarkastajaa koskevia säännöksiä

Tilintarkastusta koskevia säädöksiä on myös yhteisölainsäädännössä, esimerkiksi osakeyhtiölaissa, asunto-osakeyhtiölaissa, osuuskuntalaissa, avoimesta yhtiöstä ja kommandiittiyhtiöstä annetussa laissa, yhdistyslaissa sekä säätiölaissa. Lisäksi kirjanpitolaki ja –asetus, arvopaperimarkkinalaki, kaupparekisterilaki, konkurssilaki ja monet muut taloutta sääntelevät lait sisältävät tilintarkastusta koskevia määräyksiä. Koska tilintarkastuslaki on yleislaki, sen säännökset väistyvät, jos muualla lainsäädännössä säädetään siitä poikkeavasti. Tilintarkastajien täytyy ottaa tilintarkastuksessa huomioon myös valtion tilintarkastuslautakunnan ja Keskuskaupakamarin tilintarkastuslautakunnan antamat ohjeet ja päätökset. (Korkeamäki 2008, 11.)

Tilintarkastajien toimintaa ohjaa myös tilintarkastuslaissa määrätty yleinen velvoite hyvän tilintarkastustavan noudattamisesta. Hyvällä tilintarkastustavalla tarkoitetaan toimintatapaa, jota huolellinen ammattihenkilö noudattaa tilintarkastustehtävissä.

3 LAKISÄÄTEINEN TILINTARKASTUS

3.1 Tilintarkastuksen tehtävä

Tilintarkastuslain mukaan tilintarkastajan tärkein tehtävä on varmistaa, että tilinpäätös ja päätöksenteossa käytettävät taloudelliset tiedot ovat oikein (Tilintarkastuslaki, Luku 2 § 15). Lisäksi tilintarkastajia tarvitaan, kun halutaan asiantuntevia, luotettavia ja objektiivisiä tietoja taloudellisista ja oikeudellisista asioista.

Yhteiskunnallinen kehitys on synnyttänyt tarpeen tilintarkastukselle. Yhteiskunnan eri toiminnot ovat muodostaneet yrityksiä ja muita yhteisöjä sekä julkisen vallan yksiköitä. Näiden yksiköiden tehtävien toteuttamisesta vastaavat valtuutetut johtajat. Koska toimeksiantajilla, eli omistajilla, ei välttämättä ole mahdollisuutta valvoa ja tarkkailla toimivaa johtoa, on myös tämä valvonta täytynyt siirtää ulkopuolisille. Tilintarkastuksella on merkittävä osuus yritysten ja yhteisöjen toimivan johdon tarkkailussa ja valvonnassa. Kuitenkin tilintarkastuksen ensisijainen tehtävä on tarkastaa, onko toimeksiantaja antanut toiminnastaan ja vastuullaan olevien toimintojen taloudesta säädetyn tai sovitun informaation. (Riistama 1999, 15.)

Yritystoiminta on usein organisoitunut siten, että yritysten omistajat tai osa omistajista ei välttämättä henkilökohtaisesti osallistu yrityksen päivittäiseen asioiden hoitoon. Tämä on tyypillistä erityisesti suurissa pörssiyrityksissä, joissa yrityksen johto ja omistajat, eli osakkeenomistajat, ovat eri henkilöitä. Yritysten omistajat tarvitsevat päätöksensä tueksi luetettavaa tietoa yrityksensä taloudesta ja hallinnosta, mutta heillä ei useinkaan ole mahdollisuutta eikä ammattitaitoa tarkastaa ja valvoa yrityksen toimintaa. Joskus yksityiskohtaisen tiedon saamiseen saattaa olla myös laillisia esteitä. Valvonta- ja tarkastusongelman omistajat voivat ratkaista antamalla työn ulkopuoliselle asiantuntijalle eli tilintarkastajalle. Koska tilintarkastajan toimeksiantajia ovat yritysten omistajat, on heidän tehtävänänsä valvoa näiden etuja yrityksessä. (Korkeamäki 2008, 9-10.)

Tilintarkastuksen tavoitteena on, että tilintarkastaja voi antaa lausunnon siitä, onko tilinpäätös kaikilta olennaisilta osiltaan laadittu sovellettavan tilinpäätösnormiston mukaisesti. (Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2008, 221).

Suomessa tilintarkastuksen tavoitteena on, että tilintarkastaja voi antaa lausunnon siitä, antavatko tilinpäätös ja toimintakertomus noudatetun tilinpäätössäännösten mukaisesti oikeat ja riittävät tiedot tarkastuskohteen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta sekä ovatko tilikauden toimintakertomuksen ja tilinpäätöksen tiedot ristiriidattomia. (Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2008, 221.)

Tilintarkastajan tulee suorittaa myös hallinnon tarkastus ja antaa lausunto siitä. Hallinnon tarkastuksen tavoitteena on selvittää vastuuvollisten lainmukaisuutta ko. yhteisölainsäädännön säännösten perusteella. (Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2008, 221.)

3.2 Väärinkäyttöihin liittyvät tilintarkastusstandardit

Tilintarkastuksen yleisenä tavoitteena tilintarkastusta suoritettaessa on saada kohtuullinen varmuus siitä, onko tilinpäätöksessä olennaisia virheellisyyksiä, riippumatta siitä, ovatko ne väärinkäytöksiä tai virheitä. Tilintarkastaja suunnittelee ja toteuttaa tilintarkastuksensa tilintarkastusstandardeja soveltaen. (Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2008, 767.) Väärinkäytösten ja virheiden havaitsemista käsitteleviä standardeja ovat standardit numero 240,315 ja 330.

3.2.1 Standardi 240

Tässä tilintarkastusstandardissa käsitellään väärinkäyttöihin liittyviä tilintarkastajan velvollisuuksia tilintarkastuksessa. Standardissa täsmennetään, miten tilintarkastusstandardeja 315 ja 330 sovelletaan väärinkäytöksestä johtuvan oleellisen virheen riskeihin nähden. (Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2009, 252.)

Standardissa määritellään väärinkäytösten ja virheiden erottavat tekijät ja tilintarkastajan kannalta oleelliset väärinkäytöstyypit. Standardi sisältää myös ohjeistuksen tilintarkastajan velvollisuuksista tunnistaa tilinpäätöksessä olevat riskit ja siitä,

millainen velvollisuus tilintarkastajalla on estää ja havaita väärinkäytöksiä. (Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2009, 252–253.)

Standardin tavoitteena on:

- että tilintarkastaja tunnistaa ja osaa arvioida väärinkäytöksestä johtuvan olennaisen virheellisuuden riskit tilinpäätöksessä,
- hankkia tarkoitukseen soveltuvaa tilintarkastusevidenssiä virheellisuuden riskeistä sekä suunnitella ja toteuttaa tarkoituksenmukaisia toimenpiteitä riskeihin vastaamiseksi ja
- vastata väärinkäytökseen asianmukaisella tavalla (Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2008, 252–253).

3.2.2 Standardi 315

Standardissa 315 käsitellään tilintarkastajan velvollisuutta tunnistaa riskit siitä, että tilinpäätöksessä on olennainen virhe ja arvioida niitä yhteisöstä saamansa käsityksen perusteella (Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2009, 305).

Standardin tavoitteena on olennaisten, väärinkäytöksistä ja virheistä aiheutuvien, riskien tunnistaminen ja arvioiminen. Tilintarkastajan täytyy kyetä arvioimaan riskiä yhteisöstä ja sen toimintaympäristöstä sekä sisäisestä valvonnasta saamansa vaikutuksen perusteella. Tältä pohjalta tilintarkastajan täytyisi pystyä suunnittelemaan ja toteuttamaan olennaisten virheellisyyksien riskeihin vastaavia toimenpiteitä. (Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2009, 305.)

3.2.3 Standardi 330

Standardi 330 käsittelee tilintarkastajan velvollisuutta toteuttaa ja suunnitella tilintarkastusstandardin 315 mukaisesti arvioituihin ja tunnistettuihin olennaisten virheiden riskeihin vastaavia toimenpiteitä (Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2009, 347).

Standardin tavoitteena on, että tilintarkastaja hankkii tarpeeksi tarkoituksenmukaista tilintarkastusevidenssiä arvioitujen olennaisten virheellisyyksien riskeistä suunnittelemalla ja toteuttamalla asianmukaiset toimenpiteet riskeihin vastaamiseksi (Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2009, 347).

3.3 Salassapitovelvollisuus

Luottamuksellisuus on yksi tilintarkastajan tärkeimmistä velvoitteista ja salassapitovelvollisuus on tärkeä tekijä luottamuksellisuudessa. Täten tilintarkastajan täytyy aina säilyttää tahdikkuutensa asiakkaistaan puhuessaan, vaikka tietojen paljastuminen ei olisikaan asiakkaalle haitallista. (Korkeamäki 2008, 21- 22.)

Tilintarkastaja ei saa antaa tilintarkastusta koskevia tietoja ulkopuolisille henkilöille, ellei heillä ole lain suomaa oikeutta saada tietoja tilintarkastajalta. Tilintarkastaja voi luovuttaa tietoja ulkopuolisille henkilöille myös siinä tapauksessa, että heillä on lupa siltä taholta, jota tilintarkastajan salassapitovelvollisuus suojaaa. Jos jotkin tiedot tulevat yleiseen tietoisuuteen, eivät ne enää ole salassapitovelvollisuuden suojaamia. (Tilintarkastuslaki, Luku 4 § 26.)

Tilintarkastajaa voi vaatia lain puitteissa luovuttamaan tietoja esimerkiksi silloin, kun tilintarkastajan täytyy tilintarkastuskertomuksessa huomauttaa vastuuhenkilön laiminlyönnistä. Tilintarkastaja saattaa joutua raportoimaan viranomaisille, kuten poliisille, rahanpesuun liittyvän lainsäädännön nojalla, vaikka raportoitava asia olisikin luottamuksellista tietoa. Poliisin ja syyttäjän lisäksi veroviranomaisilla, tuomioistuimilla ja Finanssivalvonnalla on joissain tapauksissa laillinen oikeus saada salaisia tietoja tilintarkastajalta. (Korkeamäki 2008, 21- 22.)

Salassapitovelvollisuus velvoittaa tilintarkastajaa myös olemaan käyttämättä työsuhteessa saamaansa tietoa oman tai kolmannen osapuolen edun tavoittelemiseen. Tilintarkastajan täytyy myös pitää mahdollisten tulevien asiakkaiden tiedot luottamuksellisina. Tilintarkastajan täytyy myös kohtuullisessa määrin pitää huolta siitä, että tämän mahdolliset avustajat ja muut apua antavat henkilöt kunnioittavat

salassapitovelvollisuutta. Salassapitovelvollisuuden noudattamisen täytyy jatkua myös tilintarkastajan ja asiakkaan suhteen päättyessä. Jos työsuhde päättyy kesken tilikauden, on tilintarkastajan, salassapitovelvollisuudesta huolimatta, annettava tilintarkastuksen suorittamista varten oleelliset ja tarvittavat tiedot hänen seuraajakseen nimitetylle henkilölle. (Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2008, 28- 29.)

3.4 Tilintarkastajan raportointivelvollisuudet

Tilintarkastajilla on tilintarkastuslakiin perustuen velvollisuus raportoida kirjanpidon, tilinpäätöksen, toimintakertomuksen ja hallinnon tarkastuksesta. Tilintarkastajan raporteista säädetään tilintarkastuslain 3 luvun 14, 15 ja 16 §:ssä. Tilintarkastajan lakisääteiset raportit ovat:

- tilinpäätösmerkintä
- tilintarkastuskertomus
- tilintarkastuspöytäkirja

3.4.1 Tilinpäätösmerkintä

Kun tilintarkastus on valmis, tilintarkastajan täytyy tehdä siitä tilinpäätökseen merkintä, jossa viitataan tilintarkastuskertomukseen (Tilintarkastuslaki, Luku 3 § 14). Merkinnän tarkoituksena on antaa luotettava todistus siitä, että tilinpäätös ja toimintakertomus on tarkastettu ja tilintarkastuskertomus on annettu. Kaikkien tilintarkastukseen osallistuneiden tilintarkastajien on allekirjoitettava tilinpäätösmerkintä. (Korkeamäki 2008, 77- 78.) Uuden tilintarkastuslain mukaan tilinpäätösmerkinnässä ei tarvitse enää ottaa kantaa siihen, onko tilinpäätös ja toimintakertomus laadittu hyvän kirjanpitotavan mukaisesti. Uuden tilintarkastuslain mukaisen tilinpäätösmerkinnän täytyy sisältää tarkastukseen osallistuneiden tilintarkastajien todistus siitä, että tilinpäätös on tarkastettu ja siitä on annettu tilintarkastuskertomus. (Tilintarkastuslaki, Luku 3 § 14.)

3.4.2 Tilintarkastuskertomus

Tilintarkastajan tulee laatia päivätty ja allekirjoitettu tilintarkastuskertomus jokaiselta tilikaudelta (Tilintarkastuslaki, Luku 3 § 15). Tilintarkastuskertomuksen jäljennös täytyy liittää rekisteröitävään tilinpäätökseen, jolloin tilintarkastuskertomuksesta tulee julkinen asiakirja. Tilintarkastuskertomus onkin tärkein tilintarkastajan laatimista raporteista. Sen tehtävänä on kertoa tilinpäätöksen lukijalle, onko kyseinen tilinpäätös lainmukaisesti laadittu. (Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2008, 377.)

Tilintarkastajan tulee luovuttaa tilintarkastuskertomus tarkastetun kohteen hallitukselle tai muulle vastaavalle toimielimelle vähintään kaksi viikkoa ennen kuin tilinpäätös esitetään vahvistettavaksi (Tilintarkastuslaki, Luku 3 § 15).

Tilintarkastuskertomuksen johdantokappaleesta täytyy selvittää, mikä tilikausi on ollut tarkastuksen kohteena, tarkastetun kohteen nimi ja se, mitä tilinpäätössäännöstöä tilinpäätöksen laatimisessa on käytetty. Käytännössä vaihtoehdot ovat Suomen kirjanpitolainsäädäntö tai IFRS-standardit. (Tilintarkastuslaki, Luku 3 § 15.)

Lausuntokappaleessa tilintarkastajan täytyy ottaa kantaa seuraaviin seikkoihin:

- antavatko tilinpäätös ja toimintakertomus noudatetun tilinpäätössäännösten mukaisesti oikeat ja riittävät tiedot kohteen tuloksesta ja taloudellisesta tilasta
- ovatko toimintakertomuksen ja tilinpäätöksen tiedot tilikauden osalta yhteneväiset.

Jos tilikaudelta ei ole laadittu toimintakertomusta, voi jälkimmäisen seikan jättää mainitsematta. Tilintarkastaja voi antaa lausuntonsa vakiomuotoisena, ehdollisena tai kielteisenä. Tilintarkastuskertomuksessa on mainittava erikseen, jos tilintarkastaja ei voi antaa lausuntoa ollenkaan. Johdanto- ja lausuntokappaleissa esiteltävien asioiden lisäksi tilintarkastuskertomuksessa on suositeltavaa selvittää tilintar-

kastajan velvollisuudet ja tarkastetun kohteen toimivan johdon vastuu tilinpäätöksestä. (Tilintarkastuslaki, Luku 3 § 15.)

Tilintarkastuksessa esiin tulleet vastuuvollisuusrikkeet saattavat johtaa siihen, että tilintarkastajan täytyy antaa asiasta huomautus tilintarkastuskertomuksessa. Huomautus on annettava, jos tarkastettavan kohteen yhtiömies, hallituksen tai hallintoneuvoston jäsen, toimitusjohtaja tai muu vastuuvollinen on:

- syyllinen tekoon tai laiminlyöntiin, jonka seurauksena saattaa olla vahingonkorvausvelvollisuus tai
- rikkonut tarkastuksen kohdetta koskevaa lakia tai kohteen yhtiöjärjestystä, yhtiösopimusta tai sääntöjä.

Tilintarkastuslaki velvoittaa tilintarkastajaa antamaan tilintarkastuskertomuksessa myös kaikki sellaiset lisätiedot, joita voidaan tarvita esimerkiksi tilinpäätöstietojen selventämiseksi tai poikkeuksellisten seikkojen korostamiseksi. (Tilintarkastuslaki, Luku 3 § 15.)

Tilintarkastuskertomus päivätään sille päivälle, jona tilintarkastus on saatu valmiiksi. Päiväyksellä on suuri merkitys, sillä se kertoo lukijalle, että tilintarkastaja on ottanut tarkastuksessaan huomioon kaikkien siihen päivään mennessä hänen tietoonsa tulleiden tapahtumien vaikutukset. Tilintarkastuskertomuksen voi päivätä aikaisintaan tilinpäätöksen valmistumispäivälle. Tilinpäätös katsotaan valmistuneeksi sinä päivänä, jona kirjanpitovelvollinen on sen allekirjoittanut. (Korkeamäki 2008, 80.)

3.4.3 Mukautettu tilintarkastuskertomus

Jos tilintarkastuskertomusta ei voida laatia vakiomuotoisena, sen sanotaan olevan mukautettu. Mukautettu tilintarkastuskertomus laaditaan kun:

- jompikumpi tai molemmat tilintarkastuslain vaatimista lausunnoista ovat kielteisiä tai ehdollisia tai niitä ei ole voitu antaa ollenkaan
- erityislainsäädännön vaatima lausunto ei ole vakiomuotoinen

- tilintarkastuskertomukseen on sisällytetty huomautus vastuuvolliselle
- tilintarkastuskertomukseen on sisällytetty tilintarkastajan antama lisätieto.

Vuonna 2007 voimaan astuneen uuden tilintarkastuslain mukaan tilintarkastaja ei enää ota kantaa vastuuvapauteen, vaan ainoastaan ilmoittaa teosta, laiminlyönnistä tai rikkomuksesta tilintarkastuskertomuksessa huomautuksella. Ilmoituksen merkityksen arviointi jää sille elimelle, jolle tilintarkastuskertomus osoitetaan ja joka voi evätä vastuuvapauden tilivelvolliselta. (Korkeamäki 2008, 83- 84.)

Tilintarkastuskertomus katsotaan mukautetuksi myös silloin, kun siihen sisällytetään lisätieto kappale. Lisätiedon antamista tilintarkastuskertomuksessa tulee käyttää harkiten, sillä jo pelkästään sen olemassaolo tulkitaan siten, että on olemassa jokin erityinen syy, miksi poiketa vakimuotoisesta tilintarkastuskertomuksesta. Lisätiedon antaminen ei kuitenkaan yleensä vaikuta tilintarkastajan lausuntoon. (Korkeamäki 2008, 85.)

Mukautetun lausunnon antamiseen tilintarkastuskertomuksessa saattaa olla syynä esimerkiksi tilintarkastajan työn rajoittaminen. Tilintarkastajaa on voitu esimerkiksi kieltää hankkimasta vahvistuksia myyntisaamisiin tai hänelle ei ole suotu mahdollisuutta osallistua inventointiin. Tällöin tilintarkastaja voi antaa ehdollisen lausunnon tai jättää kokonaan lausunnon antamatta. Kyseiset rajoitukset täytyy kuvata tilintarkastuskertomuksessa ja niiden vaikutukset tilintarkastukseen täytyy selvittää. (Korkeamäki 2008, 83.)

Mukautetun lausunnon antamisen saattaa aiheuttaa myös tilanne, jossa tilintarkastajan ja toimeksiantajan toimivan johdon välillä on erimielisyyttä käytettyjen tilinpäätösperiaatteiden hyväksyttävyydestä, soveltamistavasta tai tilinpäätöstietojen riittävydestä. Tilintarkastajan täytyy antaa ehdollinen tai kielteinen lausunto, jos erimielisyydet ovat olennaisia. (Korkeamäki 2008, 83.)

3.4.4 Vanhan tilintarkastuslain mukainen tilintarkastuskertomus

Vuonna 1995 voimaan astuneen ja 2007 kumotun vanhan tilintarkastuslain säädöksiä noudatetaan tilintarkastuslain siirtymäkaudella vielä joissain tilanteissa tilikausina, jotka päättyvät viimeistään 31.12.2011. (Korkeamäki 2008, 87.)

Vanhan ja uuden tilintarkastuslain tilintarkastuskertomusta koskevista määräyksistä tärkein on lausuntoja koskeva. Lausuntoja koskevat säädökset ovat uudessa tilintarkastuslaissa huomattavasti vanhaa lakia suppeammat. Vanhan tilintarkastuslain mukaan tilintarkastuskertomuksen täytyy sisältää lausunnot

- siitä, onko tilinpäätös laadittu kirjanpitolain ja muiden tilinpäätöksen laatimista koskevien määräysten mukaisesti
- antaako tilinpäätös kirjanpitolain mukaisesti oikeat ja riittävät tiedot tarkastetun kohteen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta
- tilinpäätöksen vahvistamisesta
- tuloksen käsittelystä vastaavan toimielimen esittämällä tavalla
- vastuuvapaudesta.

Myös vanhan tilintarkastuslain mukaan tilintarkastajalla on velvollisuus raportoida siitä, jos vastuuvollinen on syyllistynyt tekoon tai laiminlyöntiin, josta voi seurata vahingonkorvausvelvollisuus, tai muuhun lain, yhtiöjärjestyksen, yhtiösopimuksen tai sääntöjen vastaiseen toimintaan. Raportointikäytäntöä ei ole uudessa laissa muutettu, mutta vanhan lain termi ”muistutus” on korvattu neutraalimmalla ”huomautuksella”. (Vanha tilintarkastuslaki, Luku 4 § 19.)

Kahden käytössä olevan tilintarkastuslain olemassaolo voi muodostua ongelmaksi, jos yritykseen on valittu hyväksytty tilintarkastaja ja maallikotilintarkastaja, sillä heidän täytyy laatia tilintarkastuskertomukset eri lakien mukaan. Lain ja standardien mukaan ei kuitenkaan ole mahdotonta, että tilintarkastuskertomukseen sisällytettäisiin vapaaehtoisia lausuntoja. Tällöin edellä mainitussa tilanteessa voitaisiin antaa uuden tilintarkastuslain mukainen tilintarkastuskertomus, johon voitaisiin sisällyttää myös vanhan tilintarkastuslain edellyttämät lausunnot. Tässä tapauksessa kyseiset lausunnot täytyisi kirjata omaan kappaleeseen, joka tulisi varsinaisesti

sen lausuntokappaleen jälkeen. (Korkeamäki 2008, 88- 89.) Myös valtion tilintarkastuslautakunta totesi kannanotossaan elokuussa 2009, että vaikka tilintarkastuskertomukseen eivät hyvän tilintarkastustavan vähimmäisvaatimusten mukaan lähtökohtaisesti kuulu lausunnot tilinpäätöksen vahvistamisesta, vastuuvapauden myöntämisestä tai hallituksen esityksestä varojenjaoksi, se ei ole esteenä sille, että tilintarkastaja sopii kirjanpitovelvollisen kanssa näiden lausuntojen sisällyttämisestä tilintarkastuskertomukseen. Samassa lausunnossa todettiin myös, että jos yhtiöjärjestyksessä määrätään tai mikäli tilintarkastajaa pyydetään lausumaan edellä mainituista seikoista, hyvä tilintarkastustapa edellyttää, että tilintarkastaja suostuu pyyntöön. (Valtion tilintarkastuslautakunnan kannanotto 2009.)

3.4.5 Tilintarkastuspöytäkirja

Tilintarkastuspöytäkirjassa tilintarkastaja voi esittää vastuuvollisille, kuten hallitukselle, hallintoneuvostolle tai toimitusjohtajalle huomautuksia asioista, joita ei esitetä tilintarkastuskertomuksessa. Vaikka tilintarkastaja on halunnut ottaa asiat esille tilintarkastuspöytäkirjassa, se on silti ala-arvoisempi kuin tilintarkastuskertomus ja siinä esitettävät asiat ovat vähäpätöisempiä. Tilintarkastuspöytäkirja luovutetaan tarkastetun kohteen vastuunalaiselle toimielimelle, jonka on pikimmiten käsiteltävä pöytäkirja. Tilintarkastuspöytäkirja tulee myös säilyttää luotettavalla tavalla. (Tilintarkastuslaki, Luku 3 § 16.)

Tilintarkastuspöytäkirja annetaan yleensä tilinpäätöksen tarkastuksen yhteydessä, mutta se voidaan antaa myös tilikauden aikana. Tilanteessa, jossa on valittu useita tilintarkastajia, he yleensä laativat yhteisen tilintarkastuspöytäkirjan. On kuitenkin mahdollista, että tilintarkastaja laatii oman tilintarkastuspöytäkirjan. Näin voidaan menetellä erityisesti silloin, kun tilintarkastajilla on näkemuseroja. (Korkeamäki 2008, 90.)

Tilintarkastuspöytäkirjan huomautukset pohjautuvat tilintarkastuksessa tehtyihin havaintoihin. Ne voivat koskea tilinpäätöstä, toimintakertomusta, kirjanpitoa, valvontajärjestelmää, varainhoitoa, hallintoa tai jotain muuta tarkastuksen alaista asi-

aa. Tilintarkastuspöytäkirjaan voidaan sisällyttää esimerkiksi havaintoja toimenpiteiden tarpeellisuudesta ja virheistä, niiden korjaamista varten. Jos tilintarkastuspöytäkirjassa huomautettujen virheiden korjaamiseksi ei ole tehty mitään, voi siitä seurata, että huomautukset tehdään tilintarkastuskertomuksessa. (Korkeamäki 2008, 90.)

Tilintarkastuspöytäkirjan tarkoitus on vastuullisen toimielimen luotettava informoiminen. Tilintarkastuspöytäkirja ei ole tilintarkastusmerkinnän ja tilintarkastuskertomuksen tapaan julkinen asiakirja. Täten tilintarkastuskertomuksessa ei voida viitata tilintarkastuspöytäkirjaan. Tilintarkastuspöytäkirjassa voidaan tosin perustella laajemmin tilintarkastuskertomuksessa tehtyä huomautusta. (Korkeamäki 2008, 90.)

3.4.6 Tilintarkastusmuistio

Tilintarkastusmuistio on tarkastuskohteen vastuuvollisille laadittava vapaamuotoinen raportti. Tilintarkastusmuistioita voidaan laatia tilintarkastuksen aikana aina tarkastuskerroittain. Tilintarkastusmuistiosta voidaan käyttää myös muita nimiä, kuten valvontatilintarkastuskertomus tai tarkastusmuistio. Tilintarkastusmuistion sisältöä ei ole laissa määriteltä ja se onkin tilintarkastuspöytäkirjaa alempiarvoisempi raportti. Tilintarkastusmuistiossa tuodaan esiin sellaiset tarkastushavainnot, joita ei esitetä tilintarkastuskertomuksessa tai tilintarkastuspöytäkirjassa. (Korkeamäki 2008, 92.)

Koska tilintarkastusmuistiosta ei säädetä laissa, sen sisältö ja ulkoasu määräytyvät tilintarkastajan harkinnan mukaan. Tilintarkastusmuistion sisältö voi olla esimerkiksi seuraavanlainen:

- otsikko, joka yksilöi raportin niin, että sitä ei voida sekoittaa tilintarkastajan lakisääteisiin raportteihin
- tarkastuskohde ja ajanjakso, jota tarkastus koskee
- tilintarkastukseen osallistuneiden tiedot ja tarkastuksen ajankohta

- tarkastuksen kuvaus: tarkastettu kohde, käytetty aineisto, tarkastusmenetelmät
- tehdyt havainnot: kehittämistarpeet, puutteet, virheet
- johtopäätökset ja suositukset

Kuten tilintarkastuspöytäkirja, myös tilintarkastusmuistio on tarkastetun kohteen sisäinen asiakirja. Tarkkaa määrittystä sille, pitäisikö jokin seikka huomioida tilintarkastuspöytäkirjassa vai tilintarkastusmuistiossa, ei voida tehdä. Tilintarkastaja päättää asiasta tapauskohtaisesti oman harkintansa mukaan. Jos tilintarkastusmuistiossa esiintuvia puutteita tai virheitä ei korjata, voi siitä seurauksena olla huomautus tilintarkastuspöytäkirjassa tai tilintarkastuskertomuksessa. (Korkeamäki 2008, 92.)

3.4.7 Osakeyhtiölakiin perustuvia tilintarkastajan raportteja

Erilaisten rakenne- ja rahoitusjärjestelyjen tarkastaminen on yksi tilintarkastuksen kohteista. Pääoman hankintaan ja palauttamiseen sekä yhtiörakenteen muuttamiseen kuuluvia toimia säännellään laajasti osakeyhtiölaissa. Osakeyhtiön rakenne- ja rahoitusjärjestelyt voidaan luokitella seuraavasti:

- osakeanti
- optio- ja muut vastaavat järjestelyt
- osakepääoman korottaminen
- pääomalainan nostaminen, palauttaminen ja koronmaksu
- yhtiön varojen jakaminen osinkona, omia osakkeita hankkimalla, osakepääomaa alentamalla tai muulla tavalla
- sulautuminen
- jakautuminen
- osakkeiden lunastaminen
- yhtiömuodon muuttaminen
- yhtiön purkaminen.
- Näiden toimien kirjanpidollinen ja oikeudellinen tarkastaminen kuuluu tilintarkastuksen olennaisiin tarkastuskohteisiin. Tavallista on, että tilintarkas-

taja ottaa niihin kantaa jo tilikaudella ennen niiden toteutumista. (Korkeamäki 2008, 96-97.)

3.4.8 Muut lakiin tai viranomaismääräyksiin perustuvat raportit

Tilintarkastusta säännellään paljon Suomen laissa. Tilintarkastuslain ja tilintarkastusasetuksen lisäksi melkein kaikissa yhteisöjen ja säätiöiden toimintaa koskevissa säännöksissä on määräyksiä tilintarkastuksesta ja tilintarkastajan raportoinnista. (Korkeamäki 2008, 92-93.) Muita kuin tilintarkastuslakiin ja yhteisöainsäädäntöön perustuvia raportteja ovat esimerkiksi seuraavat:

- arvopaperimarkkinalaki velvoittaa tilintarkastajaa antamaan lausunnon osavuositarkastuksesta julkisesti noteeratussa yhtiössä, jos tilintarkastaja on tarkastanut osavuositarkastuksen (Arvopaperimarkkinalaki, 2 luku 5a §)
- TEKES yleisten ehtojen mukaan tilintarkastajan täytyy liittää tilintarkastuskertomus TEKES-tilitykseen (Rahoituksen yleiset ehdot)
- laki yrityksen saneerauksesta velvoittaa tilintarkastajan antamaan selvityksen velallisen taloudellisesta tilanteesta sen hakeutuessa saneerausmenettelyyn (Laki yrityksen saneerauksesta, 7 luku 39 §)
- viestintämarkkinalaissa määrätään antamaan lausunto kustannuslaskentajärjestelmän tarkastuksesta (Viestintämarkkinalaki, 8 luku 88 §) ja
- eriyttämislaskelmien yleisluonteisesta tarkastuksesta (Viestintämarkkinalaki, 8 luku 89 §).

3.5 Tiedonantovelvollisuus

Vaikka tilintarkastajaa sitookin salassapitovelvollisuus, on olemassa lain määräämiä poikkeuksia, jolloin tilintarkastajan täytyy luovuttaa tietoja kolmannelle osapuolelle. Useilla viranomaisilla on lakiin perustuva oikeus saada tarvitsemiaan tietoja tilintarkastajilta, vaikka tiedot muuten olisivat salassa pidettäviä. (Horsmanheimo & Kisanlahti & Steiner 2007, 199.)

Tilintarkastajan tiedonanto viranomaisille voi olla aktiivista tai passiivista. Pääsääntöisesti tiedonantovelvollisuus on passiivista. Tällöin tilintarkastaja luovuttaa tiedot viranomaisille heidän pyynnöstään, eikä siis toimi oma-aloitteisesti. Pääsääntöön löytyy laista kaksi merkittävää poikkeusta. (Horsmanheimo ym. 2007, 199.) Finanssivalvonnalla on oikeus saada lakisääteisen tehtävänsä hoitamiseksi tilintarkastajalta tietoa valvottavasta tai finanssimarkkinoilla toimivasta yrityksestä, tilintarkastajan salassapitosäännöstä huolimatta. Lisäksi tilintarkastajan täytyy oma-toimisesti ilmoittaa viranomaisille rahanpesusta.

3.5.1 Passiivinen tiedonantovelvollisuus

Passiivisessa tiedonantotilanteessa viranomaisten tiedonsaantioikeus toteutuu siten, että viranomaisen pyytää tilintarkastajalta yksilöityä tietoa. Tilintarkastajan on tällöin varmistettava, että viranomaisen tiedonsaantioikeus perustuu lakiin. Tilintarkastajan on myös tarvittaessa saatava tarkennus siitä, mihin lakiin tiedonantovelvollisuus perustuu. Luovutetut tiedot säilyvät salaisina, koska myös viranomaisia koskee salassapitovelvollisuus. (Horsmanheimo ym. 2007, 199.)

3.5.2 Aktiivinen tiedonantovelvollisuus

Seuraavissa poikkeuksissa tilintarkastajalla on aktiivinen tiedonantovelvollisuus viranomaisille, eli tilintarkastajan on oma-aloitteisesti otettava yhteyttä viranomaisiin:

- Laki rahanpesun estämisestä ja selvittämisestä sisältää säännöksiä, jotka velvoittavat tilintarkastajan oma-aloitteisesti ilmoittamaan viranomaisille rahanpesusta.
- Luottolaitosten, vakuutusyhtiöiden, sijoituspalveluyritysten, eläkesäätiöiden ja eräiden muiden yhteisöjen tilintarkastajilla on velvollisuus ilmoittaa niitä valvoville elimille, kuten Finanssivalvonnalle ja Vakuutusvalvontavirastolle, sääntöjen tai lakien olennaisista rikkomuksista, toiminnan vaa-

rantumisesta tai asiasta, joka johtaa kielteisen lausunnon antamiseen tilintarkastuskertomuksessa.

Rahanpesua koskeva velvollisuus ei sido maallikkotilintarkastajaa. (Horsmanheimo ym. 2007, 200.)

Rahanpesua koskevan lain kuudennessa pykälässä asiakkaan tunnistamisvelvollisuuden rajaksi on asetettu 15 000 euroa. Täten lain kymmenennessä pykälässä säädettävä ilmoitusvelvollisuus ei koske 15 000 euroa pienempiä summia. Viranomaisten pyynnöstä tilintarkastajan on annettava kaikki sellainen materiaali, jolla saattaa olla merkitystä asian ratkaisemiseksi. (Horsmanheimo ym. 2007, 200.)

Finanssivalvonnalla on lakiin perustuva oikeus saada tilintarkastajalta, salassapitosäännösten estämättä, sellaiset tiedot valvottavasta tai muusta finanssimarkkinoilla toimivasta, jotka ovat tarpeeksi Finanssivalvonnan lakisääteisen valvonta-tehtävän suorittamiseksi (Laki finanssivalvonnasta, Luku 3 § 19).

Mikäli tilintarkastaja saa tietoonsa seikkoja, joiden voidaan katsoa:

- rikkovan valvottavan toimilupaedellytyksiä tai toiminnan harjoittamista koskevia sääntöjä tai niiden perusteella annettuja määräyksiä;
- vaarantavan toiminnan jatkumisen; tai
- johtavan muun kuin vakimuotoisen lausunnon tai huomautuksen esittämiseen tilintarkastuskertomuksessa,

on tilintarkastajan välittömästi ilmoitettava asiasta Finanssivalvonnalle. Tilintarkastaja on myös ilmoitettava Finanssivalvonnalle, mikäli edellä mainitun kaltainen seikka esiintyy jossain valvottavan kanssa samaan ryhmittymään tai konserniin kuuluvassa yhteisössä. (Laki finanssivalvonnasta, Luku 3 § 31).

3.6 Tilintarkastaja todistajana

Tilintarkastaja saattaa joutua esiintymään oikeudessa todistajana tai asiantuntijana. Todistajan ja asiantuntijan velvollisuudet ja oikeudet eivät juuri poikkea toisistaan. Esimerkiksi todistamisesta voi kieltäytyä vain, jos on syytetyn lähisukulainen, mutta asiantuntijaksi ei voi pakottaa ketään. Asiantuntija ei vastaa kysymyksiin oikeudessa suullisesti, vaan antaa vastaukset kirjallisessa muodossa. Todistajan ja asiantuntijan oikeudet ja velvollisuudet määritellään Oikeudenkäyntikaarella. (Horsmanheimo ym. 2007, 209- 210.)

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 § mukaan tilintarkastaja ei voi kieltäytyä todistamasta oikeudenkäynnissä (Oikeudenkäymiskaari 1734). Koska oikeudessa ei pääsääntöisesti saa käyttää kirjallisia todisteita, on tilintarkastajan saavuttava paikalle todistamaan. Tilintarkastajalla on todistajana ja asiantuntijana ehdoton totuudessapysymisvelvollisuus. (Horsmanheimo ym. 2007, 210.) Oikeudenkäyntikaaren mukaan tilintarkastajan ei tarvitse antaa todistusta, joka saattaisi hänet tai jonkin toisen syytteen vaaraan (Oikeudenkäymiskaari 1734).

Tilintarkastajan ollessa todistajana tai asiantuntijana tuomioistuimessa hänellä on velvollisuus kertoa myös salassa pidettäviä tietoja, jos tuomioistuin velvoittaa vastaamaan sellaista asiaa koskevaan kysymykseen tai kertomaan salassa pidettävästä asiasta. Jos tilintarkastajalta kysytään kysymys, joka liittyy salassa pidettävään tietoon, on tilintarkastajan ilmoitettava ennen vastaamista, että kysymys koskee hänen lain mukaan salassa pidettävää tietoa. Tämän jälkeen tuomioistuin voi velvoittaa tilintarkastajan paljastamaan oikeudessa myös salaista tietoa. Oikeudenkäynnissä esitetyn yrityssalaisuuden salassapito on myös tuomioistuimen vastuulla. Tätä varten tuomioistuimelle onkin annettu monia eri tapoja varmistaa salaisen tiedon turvallisuus. Jos niihin toimenpiteisiin ei kuitenkaan ryhdytä, tulee salaisesta tiedosta julkista. (Horsmanheimo ym. 2007, 210- 211.)

4 MUU TILINTARKASTUSTYÖ

4.1 Erityinen tilintarkastus

Osakeyhtiön osakkeenomistajilla on oikeus ehdottaa erityisen tilintarkastuksen suorittamista yhtiön hallinnosta ja kirjanpidosta. Tarkastus voi kohdistua tiettyyn ajanjaksoon, toimenpiteeseen tai seikkaan. Tarkistus voi koskea esimerkiksi yksittäisen henkilön toimintaa tai tiettyä investointia, mutta myös laajempaa kokonaisuutta. Tarkastuksen kohde täytyy kuitenkin olla tarkastettavissa yhtiön kirjanpidosta tai hallintoasiakirjoista. Tarkistettavan ajanjakson pituutta ei ole rajoitettu. Osakkeenomistajat voivat tehdä hakemuksen erityisestä tilintarkastuksesta lääninhallitukselle, jos ehdotusta kannattaa vähintään kymmenesosa kaikista osakkeista tai kolmasosa kokouksessa edustetuista osakkeista. Lääninhallituksen on suostuttava ehdotukseen, jos tarkastuksen toimittamista varten on esitetty painavia syitä. (Osakeyhtiölaki, 7 luku 7§.)

Erityistä tarkastusta ei suorita yrityksen oma tilintarkastaja, vaan lääninhallituksen määräämä tarkastaja. Erityistä tarkastusta hakeneet ehdottavat lääninhallitukselle tarkastajaa, jonka se valitsee, jos tarkastaja täyttää erityisen tarkastajan kelpoisuusvaatimukset. Erityisellä tarkastajalla on oltava tehtävän laatuun ja laajuuteen nähden riittävä taloudellinen ja oikeudellinen osaaminen. Erityisen tarkastuksen tekijään sovelletaan tilintarkastuslain riippumattomuus-, esteellisyys-, salassapito- ja vahingonkorvausmääräyksiä. (Osakeyhtiölaki, 7 luku 8§.)

Tarkastaja antaa erityisestä tarkastuksesta yhtiökokoukselle lausunnon, jossa kerrotaan tarkastuksen tavoitteet, tarkastustoimet ja –havainnot sekä johtopäätökset (Osakeyhtiölaki, 7 luku 9§).

4.2 Erikoistarkastus

Erikoistarkastuksen tavoitteena on varmistaa, ettei velallinen ole loukannut velkojien oikeuksia. Tästä syystä erikoistarkastus onkin erittäin tärkeä työkalu maksukyvyttömyysmenettelyiden hoitajille, kuten pesänhoitajille ja selvittäjille, kuten myös velkojille. Erikoistarkastuksen tavoitteena on löytää velallisen tekemät oikeustoimet, jotka voidaan peräännyttää takaisinsaantilain perusteella. Erikoistarkastuksessa etsitään myös mahdollisia rikos- ja vahingonkorvausperusteita. Erikoistarkastuksella saatavien tietojen avulla saadaan tietoja, pesänhoitajille, velkojille, velallisille ja syyttäjälle, joiden avulla nämä voivat tehdä tarvittavia toimenpiteitä. (Erikoistarkastus).

Erikoistarkastus toimitetaan yleensä konkurssihallinnon toimeksiannosta yhtiön lakisääteisestä tilintarkastuksesta huolimatta. Myös konkurssiasiamies, yksittäinen velkoja tai konkurssivelallisen veloista vastaava toimija voi olla toimeksiantajana erikoistarkastuksessa. Tarkastuksessa kerätään tietoja joita konkurssihallinto, kuten pesänhoitaja ja velkojat, tarvitsee konkurssipesää hoitaessaan. (Erikoistarkastus).

5 TALOUSRIKOSTYYPIT

5.1 Väärinkäytösten ominaispiirteet

Tilintarkastuksessa tilinpäätöksestä löytyvät virheet voivat olla väärinkäytöksiä tai virheitä. Virheen erottaa väärinkäytöksestä se, että onko virheen aiheuttanut teko ollut tahallinen vai tahaton. (Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2008, 255.)

Tilinpäätöksessä virheellä tarkoitetaan tahatonta virhettä tai puutetta, kuten luvun tai esitettävän tiedon poisjättämistä. Tällaisen virheen saattaa aiheuttaa esimerkiksi laskentaperiaatteiden soveltamisessa tai tiedon keräämisessä tai käsittelyssä tapahtunut virhe. Myös asioiden huomioimatta jättäminen tai niiden väärä tulkinta saattaa johtaa virheeseen. Tilintarkastajalle merkityksellisiä virheitä on kahden tyyppisiä; taloudellisesta raportoinnista tai varojen väärinkäytöstä aiheutuvat virheet. (Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2008, 255.)

Väärinkäytöksellä tarkoitetaan jonkun toimivaan johtoon tai johonkin hallintoelimeen kuuluvan henkilön, henkilökunnan jäsenen tai jonkin kolmannen osapuolen tahallista tekoa, jolla hän yrittää saavuttaa, itselleen tai jollekin toiselle, lainvastaisia etuja. Tilintarkastusstandardia 240 sovelletaan sellaisiin väärinkäytöksiin, jotka aiheuttavat olennaisia puutteita tilinpäätökseen. Jos väärinkäytöksen toteuttamiseen on osallistunut yksi tai useampi toimivaan johtoon tai hallintoelimiin kuuluva henkilö, on kyseessä ”johdon väärinkäytös”. Jos taas osallisena on pelkästään yhteisön työntekijöitä, kyseessä on ”työntekijän väärinkäytös”. Kummassakin tapauksessa on mahdollista, että osallisena on myös yhteisön ulkopuolinen taho. (Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2008, 255.)

Vilpilliseksi taloudelliseksi raportoinniksi katsotaan tahalliset virheet ja puutteet, kuten tilinpäätöksessä esitettävien tietojen poisjättäminen toisen osapuolen erehdyttämiseksi. Tämä voidaan toteuttaa monella eri tavalla:

- väärentämällä kirjanpidon pohjana toimivaa tai sitä tukevaa aineistoa.
- esittämällä tilinpäätöksessä tilikauden tapahtumat väärin tai ne kokonaan pois jättämällä.
- tilinpäätökseen sisältyviä lukuja tai laskentaperiaatteita tahallisesti väärin soveltamalla.

Vilpillisen taloudellisen raportoinnin onnistumiseksi toimiva johto saattaa yleensä ohittaa kontrollit, kuten sisäisen valvonnan, joka normaalitilanteissa saattaisi toimia. Toimiva johto voi ohittaa kontrollit esimerkiksi:

- tekemällä perättömiä vientejä kirjanpitoon
- muuttamalla saldojen arvioinnissa käytettäviä oletuksia epäasianmukaisiksi
- jättämällä tilikauden tapahtumia pois kirjanpidosta, tai kirjaamalla seuraavan tilikauden tapahtumia liian aikaisin
- jättämällä tilinpäätöksestä pois seikkoja, jotka vaikuttaisivat tilinpäätöksessä esitettäviin lukuihin
- ryhtymällä sellaisiin liiketoimiin, jotka antavat virheellisen kuvan yhteisön taloudellisesta asemasta tai tuloksesta
- muuttamalla liiketapahtumiin liittyviä asiakirjoja.

Varojen väärinkäytöllä tarkoitetaan yhteisön varojen varastamista. Kun siihen syylistyvät työntekijät, määrät saattavat jäädä pieniksi ja epäolennaisiksi. Mutta osallisena saattaa olla myös johto, joka pystyy yleensä paremmin salaamaan tekonsa.

Varojen väärinkäyttö saattaa tapahtua monella eri tavalla, esimerkiksi:

- kavaltamalla, eli ohjaamalla kirjanpidosta saamia henkilökohtaiselle pankkitilille
- varastamalla yhteisön aineellista omaisuutta myyntiä tai omaa käyttöä varten tai myymällä yhteisön aineetonta omaisuutta ulkopuolisille
- maksamalla kuvitteellisista palveluista tai tavaroista
- käyttämällä yhteisön varoja omiin tarkoituksiinsa.

Varojen väärinkäyttöä voidaan yrittää peitellä tai salata virheellisillä asiakirjoilla. (Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2008, 256- 257.)

Koska tilintarkastuksen tavoitteena on selvittää, onko tilinpäätös laadittu olennaisilta osin sovellettavan tilinpäätösnormiston mukaan, ei tilintarkastuksen luontaisten rajoitteiden vuoksi voida kokonaan välttyä riskiltä, että tilinpäätökseen olisi jäänyt olennaisia virheitä tai puutteita, vaikka tilintarkastus olisikin suunniteltu ja toteutettu asianmukaisia tilintarkastusstandardeja noudattaen. (Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2008, 258.)

Väärinkäytösten havaitseminen tilinpäätöksestä on usein hankalampaa kuin virheiden, sillä väärinkäytökset johtuvat usein pitkälle suunnitelluista teoista ja niiden peittely-yrityksistä, kuten väärennöksistä, tietojen pimittämisestä tai väärän informaation levittämisestä. Tällaisten peittely-yritysten havaitseminen saattaa olla tilintarkastajalle vielä vaikeampaa, jos niiden takana on useampi henkilö. Tilintarkastajan mahdollisuus havaita väärinkäytös riippuu usein useasta eri tekijästä. Tällaisia ovat esimerkiksi: väärinkäytöksen tekijän taitavuus, manipuloinnin jatkuvuus ja laajuus, epärehellisen yhteistyön määrä, virheellisten summien suuruus ja väärinkäytöksen toteuttajien asema yhteisössä. (Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2008, 259.)

5.2 Kirjanpitorikokset

Kirjanpitorikokset ovat keskeisessä asemassa talousrikollisuudessa. Kirjanpitorikokset liittyvät yleensä muihin talousrikoksiin, kuten verorikoksiin ja velallisen rikoksiin. Kirjanpitorikoksilla yleensä pyritään peittämään muita yritystoiminnan yhteydessä tapahtuneita talousrikoksia. (Lahti, R & Koponen, P. 2007, 55- 56.)

Yrityksen kirjanpitovelvollisuudesta säädetään kirjanpitolaissa. Kirjanpitolain mukaan jokainen, joka harjoittaa liike- tai ammattitoimintaa, on tästä toiminnastaan kirjanpitovelvollinen. Kirjanpitovelvollisuus pitää sisällään liiketapahtumien kirjaamisen, tilinpäätöksen laadinnan ja kirjanpitoaineiston säilyttämisen. Kirjanpitovelvollisen on merkittävä kirjanpitoonsa liiketapahtumina menot, tulot, rahoitustapahtumat sekä niiden oikaisu- ja siirtoerät. Tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen tulee antaa oikeat ja riittävät tiedot kirjanpitovelvollisen toiminnan tuloksesta ja ta-

loudellisesta asemasta. Tätä varten tarpeelliset lisätiedot on ilmoitettava liitetiedoissa. (Kirjanpitolaki, 1997.)

5.2.1 Tekijäpiiri

Kirjanpitorikoksesta voidaan tuomita tekijänä kirjanpitovelvollinen, tämän edustaja, kirjanpitovelvollisessa oikeushenkilössä tosiasiallista määräysvaltaa käyttävä tai se, jonka tehtäväksi kirjanpito on toimeksiannolla uskottu. Kirjanpitovelvollisia ovat kaikki, jotka harjoittavat liike- tai ammattitoimintaa. (Lahti, R & Koponen, P. 2007, 63.) Kirjanpitovelvollisen edustaja on yleensä henkilö, joka yrityksessä tai muussa kirjanpitovelvollisessa vastaa kirjanpidosta. Esimerkiksi osakeyhtiössä hallituksella on vastuu asianmukaisen kirjanpidon järjestämisestä. Jos osakeyhtiössä on toimitusjohtaja, on hän vastuussa juoksevan kirjanpidon pitämisestä ja valvonnasta. Hallituksen tulee valvoa, että toimitusjohtaja suoriutuu tehtävästään. (Lahti, R & Koponen, P. 2007, 65- 66.)

Kirjanpitorikoksesta voidaan tuomita myös henkilö, joka on saanut kirjanpidon toimeksiannolla tehtäväkseen (Rikoslaki, 30 luku 9§). Tämän kohdan mukaan esimerkiksi kirjanpito toimiston edustaja voidaan tuomita kirjanpitorikoksesta. Tällöin ratkaisevaa on mm. kirjanpitoa hoitaneen tilitoimiston edustajan aseman itsenäisyys ja laiminlyöntien vakavuus (Lahti, R & Koponen, P. 2007, 67).

5.2.2 Tunnusmerkistö

Kirjanpitorikoksesta tuomitaan kirjanpitovelvollinen, joka laiminlyö liiketapahtumien kirjaamisen tai tilinpäätöksen laatimisen vastoin kirjanpitolainsäädännön mukaisia velvollisuuksia. Kirjanpitorikoksesta tuomitaan myös kirjanpitovelvollinen, joka merkitsee kirjanpitoon vääriä tai harhaanjohtavia tietoja. Kirjanpitorikokseen syyllistyy myös kirjanpitovelvollinen, joka hävittää, kätkee tai vahingoittaa kirjanpitoaineistoa. Kirjanpitorikos edellyttää, että edellä mainituilla toimilla kirjanpitovelvollis-

nen vaikeuttaa oikean ja riittävän kuvan saamista kirjanpitovelvollisen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta. (Rikoslaki, 30 luku 9§.)

Kirjanpidon kirjausten laiminlyönti ilmenee kirjausten puuttumisena joko kokonaan tai osittain. Tämän seurauksena kirjanpidosta ei saada oikeaa ja riittävää kuvaa kirjanpitovelvollisen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta. (Lahti, R & Koponen, P. 2007, 78.) Kirjausten laiminlyöntiä voi esiintyä esimerkiksi taloudelliseen ahdinkoon joutuneissa yrityksissä. Kirjanpitoa voidaan muokata esimerkiksi vääristämällä tasetta, ongelmien piilottamiseksi, tai vääristämällä tulosta yhtiön maksettavien verojen vähentämiseksi.

On myös huomattava, että kirjausten laiminlyöntien jälkikäteinen korjaaminen ei lähtökohtaisesti poista jo tunnusmerkistön täyttäneen teon rangaistavuutta. Tällä voi kuitenkin olla merkitystä kun arvioidaan menettelyn tahallisuutta. (Rikoslaki, 39 luku 1§.)

Kirjanpitovelvollinen voi myös vaikeuttaa oikean ja riittävän kuvan saamista toimintansa tuloksesta ja taloudellisesta asemasta merkitsemällä kirjanpitoonsa väärää tai harhaanjohtavia tietoja. Väärä tieto on yleensä sellainen kirjaus, jolla ei ole mitään tosiasia-perustetta. Harhaanjohtava tieto on yleensä sellainen kirjaus, jossa totuudenmukainen tieto jostakin syystä antaa tapahtumasta todellisuutta vastamattoman kuvan. Harhaanjohtavaa voi olla myös käyttää virheellisesti kirjanpidon jaksottamista tai eri kirjanpitoerien arvostamista. Vääriä ja harhaanjohtavia tietoja voidaan kirjata joko tilikauden aikana tai laadittaessa tilinpäätöstä. (Lahti, R & Koponen, P. 2007, 77.)

Kirjanpidon kirjauksen tulee aina perustua tositteeseen (Kirjanpitolaki, 2 luku 5§) ja siten, jos kirjanpidossa ei ole lainkaan kirjauksen todentavaa tositetta, kyse on lähtökohtaisesti harhaanjohtavasta kirjauksesta. Tosin, jos kirjauksen mukaista liike-tapahtumaa ei ole lainkaan, on kyse väärästä kirjauksesta. (Rikoslaki, 30 luku 9§.)

Kirjanpitorikos voidaan tehdä myös kirjanpitoaineisto hävittämällä, kätkemällä, tai vahingoittamalla (Rikoslaki, 30 luku 9§). Kirjanpitoaineisto hävitetään usein esi-

merkiksi rikoshyödyn salaamiseksi (Lahti, R & Koponen, P. 2007, 56). Jotta kirjanpitovelvollinen voisi uskottavasti vedota kirjanpidon katoamiseen sinänsä mahdollisen ulkopuolisen tekijän johdosta, tulisi häviämisestä olla jotakin selvitystä (Lahti, R & Koponen, P. 2007, 83-84). Jos kirjanpitovelvollinen salaa kirjanpidon säilytyspaikan tai muutoin piilottaa kirjanpitonsa, on kyseessä kirjanpidon kätkeminen. Kirjanpidon vahingoittamista on esimerkiksi sen osittainen tuhoaminen.

5.3 Rahanpesurikokset

Rahanpesulla tarkoitetaan rikollista toimintaa, jonka tarkoituksena on peittää rahan alkuperäinen lähde. Rahanpesu on siten liitännäinen rikos, jolla pyritään häivyttämään esirikoksella saatujen varojen alkuperä. Rahanpesulla pyritään siten siirtämään rikollisesta toiminnasta saatuja varoja laillisen liiketoiminnan puitteisiin. (Lahti, R & Koponen, P. 2007, 150.)

Rahanpesu on luonteeltaan kansainvälinen ongelma, johon on pyritty puuttumaan lukuisilla kansainvälisillä normeilla ja sopimuksilla. Rahanpesu liittyykin usein laajempaan organisoituun kansainväliseen rikollisuuteen. Kansainvälinen ulottuvuus merkitsee sitä, että rahanpesun esirikoksen tulee olla alkuperämaassa ja Suomessa rikos, jotta varsinainen rahanpesurikos voitaisiin lukea syyksi Suomessa. Suomessa rahanpesu liittyy yleensä huumausainerikollisuudella tai talousrikoksilla saatujen varojen jälkien peittämiseen. (Lahti, R & Koponen, P. 2007, 150–151.)

Rikoslain 32 luvun 6 pykälässä on kriminalisoitu rahanpesu. Rahanpesurikoksen tekijäksi voi syyllistyä kuka tahansa (Rikoslaki, 32 luku 6§). Siten rahanpesurikoksen tekijäpiiriä ei ole rajoitettu.

Rahanpesua koskevan lainkohdan mukaan rahanpesurikoksesta voidaan tuomita henkilö, joka ottaa vastaan, käyttää, muuntaa, luovuttaa, siirtää tai välittää rikoksella hankittua omaisuutta, rikoksen tuottamaa hyötyä, tai näiden tilalle tullutta omaisuutta, peittääkseen tai häivyttääkseen hyödyn tai omaisuuden laittoman al-

kuperän, tai avustaakseen rikoksentehtäjä välttämään rikoksen oikeudelliset seuraamukset (Rikoslaki, 32 luku 6§).

Rahanpesurikoksesta tuomitaan myös henkilö, joka peittää tai häivyttää rikoksella hankitun omaisuuden, rikoksen tuottaman hyödyn taikka näiden tilalle tulleen omaisuuden todellisen luonteen, alkuperän, sijainnin tai siihen kohdistuvat määräämistoimet tai oikeudet, tai avustaa toista tällaisessa peittämisessä tai häivyttämisessä (Rikoslaki, 32 luku 6§).

Rahanpesun ja tuottamuksellisen rahanpesun lievänä tekomuotona on kriminalisoitu rahanpesurikkomus. Rikoslain 32 luvun 10 pykälän mukaan rahanpesurikoksesta voidaan tuomita, jos rahanpesu tai tuottamuksellinen rahanpesu, huomioon ottaen omaisuuden arvo tai muut rikokseen liittyvät seikat, on kokonaisuutena arvostellen vähäinen (Rikoslaki, 32 luku 10§).

5.4 Verorikokset

Tampereen poliisiammattikorkeakoulun tekemän tutkimuksen mukaan verorikokset ovat kirjanpitorikosten jälkeen Suomen toiseksi yleisin talousrikollisuuden muoto. (Alvesalo, A., Hakamo, T., Jauhiainen, K, & Virta, E. 2009, 196-200)

Verorikokset edellyttävät tekijän tahallisuutta. Jotta verorikoksista voidaan tuomita, tulisi näyttää, että tekijä on ollut tietoinen teon oikeudenvastaisuudesta ja rikoksen tunnusmerkistötekijöistä. Tekijän on tullut mieltää säädettyjen seurauksien syntymismahdollisuus ja ettei kyseeseen tule mikään rikoslaisissa säädetty oikeuttamisperuste. Tahallisuus ei kuitenkaan edellytä, että tekijä olisi yksityiskohtaisesti selvillä rikkomastaan verosäädöksestä. (Lahti, R & Koponen, P. 2007, 221.)

Edellytyksenä on, että menettelyllä on vältetty tai pyritty välttämään veron määräämistä (Lahti, R & Koponen, P. 2007, 221). Tämä voi ilmetä veron määräämisestä liian alhaisena, veron jäämisestä kokonaan määräämättä, tai veron aiheettomana palauttamisena.

5.4.1 Veropetos

Veropetoksesta säädetään rikoslain 29 luvun 1 pykälässä. Lain mukaan veropetos voidaan suorittaa neljällä eri tavalla. Veropetoksesta voidaan tuomita henkilö, joka

- antaa viranomaiselle väärän tiedon veron määrään vaikuttavasta seikasta,
- salaa veroilmoituksessa veron määräämiseen vaikuttavan seikan,
- yrittää välttää verotusta laiminlyömällä veron määräämisen kannalta merkityksellisen velvollisuuden
- tai muuten petollisesti aiheuttaa tai yrittää aiheuttaa veron määräämättä jättämisen, tai sen määräämisen liian alhaiseksi, tai veron aiheettoman palauttamisen. (Rikoslaki, 29 luku 1§.)

Säännöksestä ilmenee, että veropetoksen yritys on rinnastettu tunnusmerkistössä täytettyyn tekoon. Kuitenkin Suomen rikosoikeudessa on harvinaista, että yritys rinnastettaisiin täytettyyn tekoon (Lahti, R & Koponen, P. 2007, 186).

5.4.2 Veropetos ja väärä tieto

Käytännössä veropetos usein tehdään juuri antamalla veron määräämisen perusteeksi veroviranomaiselle väärää tietoa (Lahti, R & Koponen, P. 2007, 197), josta seuraa veron määrääminen verovelvolliselle liian alhaisena. Lähtökohta on, että verovelvollinen vastaa antamiensa tietojen oikeellisuudesta (Lahti, R & Koponen, P. 2007, 198). Veroviranomaiselle annettu väärä tieto voi liittyä esimerkiksi saadun tulon määrään, vähennyksiin, arvonlisäverollisen myynnin määrään ja vähennyksiin sekä ennakoperinnässä maksettujen palkkojen määrään. Arvonlisäverotuksen yhteydessä ilmeneviin veropetoksiin saattaa liittyä myös niin sanottua kuittikauppaa. Tyypillisesti tällöin annetaan vääränsisältöisiä ilmoituksia liiketoiminnan kuluista. Kuittikauppayritys myy esimerkiksi totuudenvastaisia laskuja, joilla osta-

jayritys kykenee paikkaamaan pimeinä maksettuja palkkoja kirjanpidossa ja myös vähentämään oman arvonlisäveronsa määrää. (Lahti, R & Koponen, P. 2007, 201-202.)

5.4.3 Veropetos ja tietojen salaaminen

Veropetosta koskevassa säännöksessä on määritelty toiseksi tavaksi syyllistyä veropetokseen verotuksen kannalta olennaisten tietojen salaaminen. Salaaminen on kytketty verotusta varten annettavaan ilmoitukseen. Käytännössä usein kyseen tuleen tulee yksityisen tai yrityksen antama veroilmoitus. Tietoja voidaan salata myös esimerkiksi veroviranomaiselle lähetetyssä kirjeessä tai eri verotukseen liittyvissä valituskirjelmissä. Veropetostunnusmerkistöä sovellettaessa tuomioistuimessa syyttäjää yleisemmin väittää veropetoksesta syytetyn henkilön antaneen vääriä tietoja kuin salanneen tietoja veron määräämiseen vaikuttaneista seikoista. (Lahti, R & Koponen, P. 2007, 209.)

5.4.4 Passiivinen veropetos

Veropetossäännöksen kolmannessa kohdassa säädetään niin sanotusta passiivisesta veropetoksesta. Passiivisella veropetoksella tarkoitetaan ilmoitusvelvollisuuden tai muun verotusta varten säädetyn velvollisuuden laiminlyöntiä. Kyseisen kohdan soveltaminen on talousrikoksia koskevassa oikeuskäytännössä verrattain yleistä. Sovellettaessa kyseistä kohtaa on kyse usein epäilystä harmaasta taloudesta. (Lahti, R & Koponen, P. 2007, 210.) Tekijänä ko. kohdan mukaan pidetään henkilöä, joka laiminlyö senkaltaisen verotusta varten säädetyn velvollisuuden, jolla on merkitystä veron määräämiselle. Tekijänä voi olla verovelvollinen, hänen edustajansa taikka myös sivullinen. Myös sovellettaessa passiivista veropetos-säännöstä edellytetään veron välttämistarkoitusta. (Lahti, R & Koponen, P. 2007, 211.)

Jotta passiivinen veropetos voitaisiin lukea syyksi, tulee laiminlyönnillä olla merkitystä veron määräämiselle. Monissa verotusta koskevissa laeissa on säädetty lukuisia velvollisuuksia antaa eri ilmoituksia verottajalle. Esimerkkeinä ilmoitusvelvollisuudesta voidaan mainita esimerkiksi arvonlisäverolaissa säädettyt aloittamis-, lopettamis- ja valvontailmoitukset, ennakoperintälaissa säädetty valvonta- ja vuosi-ilmoitukset, ja verotusmenettelylaissa säädettyt ilmoitusvelvollisuudet liittyen veroilmoitukseen ja veroehdotukseen. (Lahti, R & Koponen, P. 2007, 212.)

5.4.5 Veropetos muuten petollisesti tehtynä

Veropetossäännöksen neljännessä kohdassa on säädetty, että veropetos voidaan tehdä myös muuten petollisesti. Kyseinen säännös on varsin avoin ja siten pelkäämättä lain kohdan sanamuodosta on vaikea päätellä kyseisen kohdan tarkkaa soveltamisalaa. Kyseinen tekotapatunnusmerkki onkin otettu lakiin, koska etukäteen on hankala päätellä, minkälaisia eri veron välttämiskeinoja verovelvolliset kehittävät. (Lahti, R & Koponen, P. 2007, 212.)

5.4.6 Verorikkomus

Rikoslain 29 luvun 4 pykälässä on säädetty verorikkomuksesta. Säädöksellä on lähinnä pyritty varmistamaan oma-aloitteisesti verottajalle tilitettävien verojen oikea-aikainen maksu. Verorikkomukseen voi syyllistyä vain maksukykyinen verovelvollinen. Verorikkomuksen syyksilukemiseen edellytetään myös tekijän hyötymistarkoitusta. Siten verorikkomuksen tunnusmerkistö ei täyty, jos laiminlyönti tilitää vero on tapahtunut maksukyvyttömyystilanteessa. (Lahti, R & Koponen, P. 2007, 223-224.)

Jos tekoa ei ole rangaistava veropetoksena, voidaan verorikkomuksesta tuomita henkilö, joka hankkiakseen itselleen tai toiselle taloudellista hyötyä jättää muun syyntä kuin maksukyvyttömyyden tai tuomioistuimen määräämän maksukiellon takia määrääjässä suorittamatta

- ennakonpidätyksen, lähdeveron tai tilitettävän varainsiirtoveron,
- kalenterikuukaudelta lasketun liikevaihtoveron tai vastaavan eräistä vakuutusmaksuista suoritettavan veron,
- tilitettävän arvonlisäveron,
- tai työnantajan sosiaaliturvamaksun.

Lainkohdassa on lisäksi säädetty, että verorikkomuksena ei kuitenkaan pidetä vähäistä laiminlyöntiä, joka on viivyttelämästä korjattu. Verorikkomuksesta voidaan myös lain mukaan jättää ilmoitus tekemättä, syyte ajamatta tai rangaistus tuomitsematta, jos veron korotus harkitaan riittäväksi seuraamukseksi. (Rikoslaki, 29 luku 4§.)

5.5 Väärinkäytösten havainnointi

Kansainvälisissä tilintarkastusstandardeissa määritellään tilintarkastajan vastuu tilinpäätösasiakirjoissa ilmenevistä virheistä ja väärinkäytöksistä. Standardissa 240 todetaan, että yritysjohdolla on ensisijainen vastuu väärinkäytösten torjunnasta ja tunnistamisesta. Silti standardissa myös määrätään ja ehdotetaan toimenpiteitä jotka parantavat tilintarkastajan mahdollisuuksia havaita ja raportoida vakavia väärinkäytöksiä. Tarkastajan tulisi sisällyttää tarkastukseen testejä, joiden tarkoituksena on tuoda esille väärinkäytöksiä ja olla ammatillisesti skeptinen. (Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2008, 773–776.) Tilintarkastajien saattaa silti olla hankalaa päästä väärinkäytösten jäljille, sillä niiden salaamiseksi on voitu tehdä paljon työtä. Väärinkäytökset saattavatkin jäädä kokonaan huomaamatta, jos tarkastajaa ei ole koulutettu etsimään väärinkäytöksistä kertovia hienovaraisia merkkejä. Mahdollisista väärinkäytöksistä kertovat varoitussignaalit voidaan jakaa neljään ryhmään: yrityksestä, henkilökunnasta, prosesseista ja järjestelmistä aiheutuviin signaaleihin. (Iyer & Lehtosuo & Samociuk 2004, 93–94.)

5.5.1 Tarkastustoimenpiteet

Tilinpäätöksen täsmäytysten tarkoituksena on varmistua tilinpäätöksen numeerisesta oikeellisuudesta ja siitä, että tilinpäätös on johdettu oikein kirjanpidosta. Tarkastustoiminnoilla myös valvotaan sitä, että kaksikertaisen kirjanpidon lainalaisuudet ovat voimassa ja selvitetään täsmäävätkö tuloslaskelma, tase, rahoituslaskelma, liitetiedot ja tilinpäätöserittely toisiinsa ja kirjanpitoon. Täsmäytystoimenpiteillä voidaan myös havaita tilinpäätöksessä mahdollisesti olevia virheitä. Tarkistuksia ja vertailuja tehdessä voidaan esimerkiksi:

- täsmäyttää pääkirjanloppusaldot tilikohtaiseen taseeseen ja tuloslaskelmaan,
- täsmäyttää tilikohtainen tuloslaskelma ja tase varsinaiseen tuloslaskelmaan ja taseeseen,
- täsmäyttää tase tase-erittelyyn,
- täsmäyttää tase-erittely tase-erittelyn liitelaskelmiin,
- täsmäyttää rahoituslaskelma taseeseen ja tuloslaskelmaan,
- täsmäyttää liitetietojen numeroaineisto taseeseen ja tuloslaskelmaan,
- täsmäyttää vertailukauden tase, tuloslaskelma ja liitetiedot edelliseen tilinpäätökseen,
- täsmäyttää taseen voitto tuloslaskelman voittoon sekä tilikaudelta että vertailukaudelta,
- tarkistaa, että tase menee tasan,
- täsmäyttää tilikauden alun pysyvien vastaavien ja nettoinvestointien summa tilikauden lopun pysyvien vastaavien ja poistojen summaan,
- täsmäyttää taseen ja vertailukauden taseen vaihto-omaisuuden ero tuloslaskelman varastojen muutokseen.

(Korkeamäki 2008, 48.)

Väärinkäytösten havainnointiin käytettävästä ajasta vain noin 20 % tulisi käyttää tietotekniikan parissa työskennellessä. Loput, eli noin 80 % ajasta taas tulisi käyttää

- luovaan ajatteluun sen selvittämiseksi, millä tavoin väärinkäytöksen tekijä toimisi,
- pyrkiä ymmärtämään, millaisia jälkiä väärinkäytöksen toteuttamisesta voisi jäädä,
- terveen epäluuloiseen suhtautumiseen näkemäänsä ja kuulemaansa kohtaan.

(Iyer ym. 2004, 103.)

6 SIDOSRYHMIEN ODOTUKSET

Tilintarkastuksen perustana on se, että on olemassa yksilöitä tai ryhmiä, jotka tarvitsevat tilinpäätösinformaatiota, jonka luotettavuudesta he itse eivät pysty varmistumaan. Esimerkiksi pörssiyritysten osakkeenomistajat harvoin muodostavat tarpeeksi yhtenäisen ryhmän kyetäkseen valvomaan yrityksen hallitusta ja toimivaa johtoa. Nämä ryhmät eivät kuitenkaan välttämättä ole selvillä tilintarkastajien työtä koskevista rajoituksista. Näiden ryhmien odotukset tilintarkastustyötä kohtaan saattavatkin olla täysin erilaiset kuin työn suorittajalla, eli tilintarkastajalla. Sidosryhmien ja tilintarkastajan tilintarkastustyölle asettamien odotusten ja tavoitteiden eroa kutsutaan odotuskuiluksi. Suomessa tähän on alettu kiinnittää huomiota 1990-luvulla, kun laman aikana alettiin kiinnittää enemmän huomiota tilinpäätösinformaation luotettavuuteen ja tilintarkastajien vastuuseen siitä. (Riistama 1999, 21-24.) Odotuskuilu tilintarkastajien työn osalta saattaa olla todella suuri. Tämä saattaa johtua siitä, että sidosryhmät eivät täysin ymmärrä tilintarkastuksen luonnetta ja rajoituksia sekä tilintarkastajien roolia, tehtäviä ja vastuuta (Viitanen 1995). Eri-laisissa ympäristöissä tilintarkastajilta saatetaan odottaa täysin erilaisia asioita. Suomessa on muutamia satoja listattuja ja muita suuria yrityksiä sekä paljon pk-yrityksiä. Näiden ääripäiden odotukset tilintarkastusta kohtaan saattavat olla kovin erilaiset. Kansainvälisten tilintarkastusketjujen käytännöt ovat muokanneet odotuksia suurissa tarkastuskohteissa tasalaatuisemmiksi. Mutta pienemmissä yrityksissä odotukset saattavat vaihdella huomattavasti pelkän numerotarkastuksen ja huomattavasti laajempien tehtäväkokonaisuuksien välillä. Asiakas ei aina välttämättä tiedä, mitä normaali lakisääteinen tilintarkastus sisältää. Suuri yleisö mieltääkin tilintarkastajan tehtävän usein väärinkäytösten etsimiseksi ja numerotarkastukseksi. (Saarinen 2005, 4-5.)

Asiakkaiden ja tilintarkastajien välistä odotuskuilua olisi kurottava umpeen. Tilintarkastajien ja sidosryhmien välille olisi hyvä saada selkeämpi ymmärrys siitä, mitä tilintarkastajien toimenkuvaan kuuluu ja mitä ei kuulu. Tähän tavoitteeseen voitaisiin päästä esimerkiksi paremmilla toimeksiantokeskusteluilla. (Saarinen 2005, 5.)

Janne Viitanen on tutkinut tilintarkastuksen odotuskuilua 1990-luvulla. Hän jakoi odotuskulun viiteen eri osa-alueeseen, joista yksi liittyi tilintarkastajien vastuuseen väärinkäytöksistä ja muista laittomuuksista. Raportissaan Viitanen toteaa, että vastuu väärinkäytöksistä ja muista laittomuuksista on havaittu vaikeaksi ongelmaksi odotuskuilun kannalta. Myös hänen omassa tutkimuksessaan yksi suurimmista mielipide-eroista tilintarkastajien ja sidosryhmien välillä muodostui tilintarkastajien vastuusta olennaisten väärinkäytösten paljastamisesta. Sidosryhmät olivat tutkimukseen osallistuneiden tilintarkastajien kanssa täysin eri mieltä siitä, kuinka suuri vastuu tilintarkastajalla tulisi olla väärinkäytösten paljastamisesta. Kaikkien sidosryhmien mielestä tilintarkastajien vastuu oli varsin pieni ja tilintarkastajien tulisikin ottaa huomattavasti enemmän vastuuta olennaisten väärinkäytösten paljastamisesta. Myös muiden laittomuuksien paljastamista koskevat kysymykset saivat samanlaiset lopputulokset. (Viitanen 1995.)

Myös Pontus Troberg ja Janne Viitanen ovat tutkineet tilintarkastuksen odotuskuilua ja tulleet siihen lopputulokseen, että odotuskuilu voidaan jakaa kolmeen osaan, puutteelliseen suorituskuiluun, puutteelliseen säännöskuiluun ja kohtuullisuuskuiluun. Puutteellisella suorituskuilulla tarkoitetaan sitä, että tilintarkastaja ei ole suorittanut tarkastusta vallitsevien säännösten mukaisesti. Puutteellinen säännöskuilu tarkoittaa sitä, että tarkastusta koskevat lait, säännöt ja suositukset koetaan puutteellisiksi. Kohtuullisuuskuilulla puolestaan tarkoitetaan sitä, että yhteiskunnan odotukset tilintarkastukselle ovat kohtuuttoman suuret. (Troberg & Viitanen 2001, 11.)

Tutkimuksessa todetaan, että puutteellisen suorituskuilun muodostumiseen vaikuttaviin tilintarkastajan tehtäviin kuului tilintarkastajan kyky huomata ja raportoida yrityksen henkilökunnan tekemät laittomuudet, joilla on suora vaikutus tilinpäätökseen. Tutkimukseen osallistuneet henkilöt siis pitivät tilintarkastajan tehtävänä havaita henkilökunnan suorittamat laittomuudet ja olivat sitä mieltä, että tilintarkastajat kykenevät suoriutumaan tästä tehtävästä puutteellisesti. (Troberg & Viitanen 2001, 11.)

Tutkimuksen mukaan puutteellisen säännöskuilun muodostivat suurimmaksi osaksi petos ja petokseen liittyvät seikat. Troberg ja Viitanen toteavatkin, että tilintarkastajan vastuu petosten havaitsemisesta ja raportoinnista täytyisi määritellä tarkemmin ja, mikäli tilintarkastajan raportointi velvollisuutta viranomaisille laajennettaisiin, siten, että tilintarkastajan täytyisi tehdä ilmoitus havaitsemistaan petos epäilyistä. Täytyisi samalla pohtia, millainen lainsuoja tilintarkastajalla olisi, jos häntä syytettäisiin salassapitovelvollisuuden rikkomisesta tai epäily osoittautuisi vääräksi. (Troberg & Viitanen 2001, 12.)

Kohtuullisuuskuilun muodostumiseen todettiin vaikuttavan muun muassa seuraava tilintarkastajalle ehdotettu tehtävä: tilintarkastajan kuuluu huomata ja raportoida yrityksen omaisuuteen kohdistuvat varkaudet/kavallukset, joihin yrityksen johtoon kuulumaton henkilökunta on syyllistynyt (Troberg & Viitanen 2001, 12). Tutkimukseen osallistuneet henkilöt siis odottavat tilintarkastajien huomaavan yrityksessä tapahtuneet väärinkäytökset, riippumatta siitä, ovatko ne tilinpäätöksen kannalta olennaisia. Troberg ja Viitanen toteavatkin tutkimuksessaan, että tilintarkastajan pitäminen vastuussa talousraportoinnin kannalta merkityksettömien laittomuuksien havaitsemisesta ei ole kovin kustannustehokasta (Troberg & Viitanen 2001, 12).

7 TUTKIMUS

7.1 Tutkimuksen laadinta ja toteutus

Haastattelua varten laadittiin 21 kysymystä koskien tilintarkastajan toimintaa, raportointia ja ilmoitusvelvollisuutta. Kysymykset lähetettiin tutkimukseen osallistuneille henkilöille sähköpostilla. Myös kirjalliset vastaukset palautettiin sähköpostilla. Haastateltaviin olin aluksi yhteydessä joko puhelimitse tai henkilökohtaisesti. Pyysin haastattelua viideltä henkilöltä, kahdelta tilintarkastajalta, toimitusjohtajalta, veroylitarkastajalta ja talousrikossyyttäjältä, jotka kaikki suostuivat haastateltaviksi mutta joista yksi jätti vastaamatta, toinen tilintarkastaja.

7.2 Tutkimuksen tavoitteet

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, onko tilintarkastajien ja eri sidosryhmien välillä odotuskuilua, eli eroavatko näiden ryhmien käsitykset toisistaan, koskien tilintarkastajan roolia talousrikollisuuden torjuna. Kysymyksillä pyritään selvittämään vastaajien omia mielipiteitä tilintarkastajien roolista talousrikollisuuden estäjinä.

8 TUTKIMUSTULOKSET

Kysymys: Mikä on mielestäsi tilintarkastajan tehtävä lakisääteisessä tilintarkastuksessa?

Vastaukset:

Tilintarkastaja x, Valvoa sitä, että yritys antaa tuloksestaan ja taloudellisesta asemastaan tilinpäätöksessä oikean kuvan.

Veroylitarkastaja z, Kirjanpidon, tilinpäätöksen ja hallinnon tarkastaminen, jotta voidaan todetta että voimassa olevaa kirjanpidon ja tilinpäätöksen normistoa on noudatettu – lainmukaisuuden tarkastus. Tilintarkastaja valvoo yhtiön omistajan etua, samalla myös yhteiskunnan ja muiden sidosryhmien etua jossain määrin.

Talousrikossyyttäjä q, Tilintarkastuslain 3-4 lukujen säännöksiä puitteissa tulee tilintarkastus suorittaa (ottaen huomioon myös kirjanpitolaian säännökset) siten, että kirjanpitovelvollisen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta saa oikean ja riittävän kuvan.

Toimitusjohtaja W, Selvittää antavatko tilinpäätös ja toimintakertomus noudatetun tilinpäätössäännösten mukaisesti oikeat ja riittävät tiedot yrityksen tuloksesta ja taloudellisesta asemasta; sekä ovatko tilikauden toimintakertomuksen ja tilinpäätöksen tiedot ristiriidattomia.

Kaikki vastaajat olivat sitä mieltä, että tilintarkastajan tehtävä lakisääteisessä tilintarkastuksessa on selvittää antaako tilinpäätös oikean kuvan yhtiön tuloksesta ja onko yhtiö noudattanut sitä koskevaa lainsäädäntöä.

Kysymys: Kuinka laajasti tilintarkastajan täytyisi mielestäsi tarkastaa yrityksen kirjanpito?

Vastaukset:

Tilintarkastaja x, Tilintarkastusta suunniteltaessa määritellään olennaiset riskit ja niiden vaatimat tarkastustoimenpiteet. Tarkastuksen laajuus on riippuvainen riskimäärittämisestä ja riskien edellyttämästä tarkastustoimenpiteiden määrästä. Tarkastus tulee suunnitella riittävän laajaksi, jotta havaitut riskit pysyvät hallinnassa.

Veroylitarkastaja z, Tilintarkastuksen tarkoitus on varmistua tilinpäätöksen oikeellisuudesta – oikeat ja riittävät tiedot. Koska kyseessä on laillisuustarkastus ei tilintarkastaja arvioi yhtiön johdon toimien tarkoituksenmukaisuutta eikä ennusta yhtiön tulevaisuutta tehtyjen päätösten perusteella. Mikäli kyseessä on pieni yritys tilintarkastaja voi tarkastaa (ainakin joiakin tilikausina) kaikki tilikauden tapahtumat. Suurissa yrityksissä tämä ei ole mahdollista. Tilintarkastajan tuleekin perehtyä tilikauden tapahtumiin ja tilinpäätöksen sisältöön siinä laajuudessa että hän saa asioista riittävän kuvan mielipiteensä ilmaisemiseksi yhtiön kirjanpidosta, tilinpäätöksestä ja hallinnosta. Lienee kuitenkin todella harvinaista että tilintarkastaja syvällisemmin kävisi läpi yrityksen liiketapahtumia.

Talousrikossyyttäjä q, Pistokoemainen tarkastus ei ole riittävä. Ennen kaikkea tilikauden lopulle ajoittuvat muistiotositteisiin perustuvat kirjaukset ovat kritiikille alttiita ja sen vuoksi painopistettä tulisi kohdistaa varsinkin niihin.

Toimitusjohtaja W, Niin laajasti, että voi olla varma, että kaikki tilinpäätöstaseessa olevat varat ja velat ovat olemassa. Myös tuloksen muodostuminen pitäisi pääpiirteittäin tuntea.

Kaksi kolmesta sidosryhmien edustajasta oli samaa mieltä tilintarkastajan kanssa, että tilintarkastajan tulisi tarkistaa yrityksen kirjanpito siinä laajuudessa, että hän saa riittävän kuvan yrityksestä. Yhden henkilön mielestä pistokoemainen tarkastus ei ole riittävää vaan, että tilintarkastajien täytyisi sen lisäksi tarkemmin keskittyä

tietyn tyyppisten tositteiden tarkastukseen. Lisäksi toivottiin, että tilintarkastajat tarkastaisivat joidenkin pienempien yritysten kaikki tositteet, ainakin joinain tilikausina.

Kysymys: Kuinka tarkasti tilintarkastajan täytyisi mielestäsi valvoa yrityksen oman sisäisen kontrollijärjestelmän kykyä ehkäistä ja havaita talousrikoksia yrityksessä?

Vastaukset:

Tilintarkastaja x, Tilintarkastajan on syytä perehtyä yrityksen sisäisen valvonnan periaatteisiin, koska sisäinen valvonta parhaimmillaan ennaltaehkäisee väärinkäytöksiä ja johtaa siihen, että niistä jää nopeasti kiinni (esim. mitkä ovat hyväksymisvaltuudet, kuka saa käyttää pankkitilejä ja mitkä ovat työyhdistelmät, tms.). Mikäli tilintarkastaja havaitsee kontrolliaukkoja, näistä on syytä huomauttaa yritystä, jotta kontrolliaukot saadaan tukkoon.

Veroylitarkastaja z, tilintarkastajan tulee ilman muuta tarkastaa yhtiön sisäisen kontrollin menettelytavat. Tällöin hän voi varmistua siitä johtaako toiminta liiketapahtumien oikeaan kirjaamiseen ja raportointiin.

Talousrikossyyttäjä q, Epäilen, ettei monessakaan yrityksessä löydy kysymykseen sisältyvää "omaa sisäistä kontrollijärjestelmää" lainkaan, jonka vuoksi riippumattoman tilintarkastajan asema korostuu tehtävässään. Valitettavasti yksinomaan tositemperohjaisesta tarkastuksesta ei välttämättä saa riittävää kokonaiskuvaa mahdollisista väärinkäytöksistä.

Toimitusjohtaja W, Pitäisi varmistaa, että kontrollit ovat olemassa ja niiden valvonta on vastuutettu esim. sisäiselle tarkastajalle

Kaikki vastaajat olivat yhtä mieltä siitä, että tilintarkastajan täytyy tarkastaa yrityksen sisäisen valvonnan kontrollit, mikäli niitä on olemassa, varmistuakseen, että yrityksessä ei ole kontrolliaukkoja jotka aiheuttaisivat riskejä tilinpäätöksen.

Kysymys: Täytyykö tilintarkastajan mielestäsi tuntea väärinkäyttöihin liittyvä lainsäädäntö? Jos ”Kyllä” niin kuinka kattavasti tilintarkastajan täytyisi mielestäsi lainsäädäntö tuntea?

Vastaukset

Tilintarkastaja x, Jos kysymyksellä tarkoitetaan sitä, että mitä sanktioita seuraa väärinkäytöksestä, näitä asioita ei ole tarpeen tuntea kuin yleisellä tasolla. Väärinkäytöksestähän seuraa yleensä poliisitutkinta ja tuomio, joka riippuu teon vakaavuudesta. Mikäli väärinkäytös hoidetaan sisäisesti ilman rikosilmoituksen tekemistä, se johtaa tunnustuksen jälkeen työsuhteen purkuun.

Veroylitarkastaja z, Kyllä. Pääsääntö lienee että tilintarkastaja valvoo yhteisön tai säätiön tilinpäätöksessä että kirjanpitolakia, osakeyhtiönlain säädöksiä ja yhtiöjärjestystä on noudatettu. Mikäli yhtiön ei ole noudattanut muuta lainsäädäntöä tulisi tilintarkastajan reagoida siihen sen aiheuttaessa vahinkoa yhtiölle tai aikaansaa yhtiölle vahingonkorvausvastuun. Toisaalta tilintarkastajat ovat velvollisia ottamaan selvää kirjanpidosta jne. että voivat lausua tilinpäätöksen antavan riittävät ja oikeat tiedot yhtiöstä ja sen toiminnasta. Töölön Matkatoimiston konkurssi-asiassa tilintarkastajat tuomittiin ehdolliseen vankeuteen 10 kk., koska he eivät olleet ryhtyneet mihinkään lisätarkastuksiin ja olivat hyväksyneet eräät virheelliset kirjaukset, jolloin heidän menettelynsä oli edistänyt päätekijöiden rikosta. Tilintarkastajien tulee siis riittävässä laajuudessa tuntea myös väärinkäyttöihin liittyvää lainsäädäntöä.

Talousrikossyyttäjä q, Kyllä mielestäni tilintarkastajan tulee tuntea kirjanpitorikosten, verorikosten ja velallisen rikosten tunnusmerkistöt pääpiirteissään ja lisäksi kyetä ymmärtämään kirjausten johdosta mahdollisesti aiheutuvat rikosoikeudelliset seuraamukset. Tärkeää on myös olla perillä vallitsevasta oikeuskäytännöstä esim. ns. pullean kassan ja/ tai vakuudettomien osakaslainakirjausten osalta.

Toimitusjohtaja W, Jos yrityksessä ei ole asiantuntijaa, pitää tilintarkastajan tuntea pääpiirteittäin lainsäädäntö.

Kaikki sidosryhmien vastaajat olivat sitä mieltä, että tilintarkastajien tulisi pääpiirteittäin tuntea talousrikoksiin liittyvää lainsäädäntöä. Erityisesti odotetaan, että tilintarkastajat tuntisivat talousrikosten tunnusmerkistöt.

Kysymys: Uskotko, että tilintarkastusta koskevaa lainsäädäntöä ja tilintarkastusstandardeja tiukentamalla voitaisiin vähentää talousrikollisuutta?

Vastaukset

Tilintarkastaja x, En usko. Väärinkäytöksiä eivät tee tilintarkastajat. Tilintarkastussäännöksiä tiukentamalla talousrikollisuus ei vähene.

Veroylitarkastaja z, Tilintarkastusalan suositusten mukaan tilintarkastajan tulee pyrkiä hankkimaan tietoja erityisesti niistä eristä joiden oikeellisuutta hän epäilee tai jotka ovat erityisen riskialttiita tai olennaisia. Olosuhteista johtuen tilintarkastajan voi olla syytä syventää ja laajentaa tarkastustaan esim. verojen alalle. Mikäli suositukset kirjataan lakiin niitä on pakko noudattaa. Toisaalta em. Töölön Matkatoimiston konkurssiasiassa annettu tuomio vaikuttaa tehokkaammin tilintarkastajien käytökseen kuin asioiden kirjaaminen lakiin. Jossain määrin tilintarkastussäädösten tiukennuksella voidaan varmasti vaikuttaa talousrikosten vähentämiseen. Toisaalta on muistettava että harmaan talouden harjoittajat pyrkivät salaamaan liiketoimintansa, eivätkä ilmoita verotusta varten tilinpäätöstietojaan tai muitakaan ilmoittamisvelvollisuuden piiriin kuuluvia tietoja. Verotarkastuksissa ja talousrikoksia tutkittaessa on havaittu, että kirjanpito on usein jätetty tarkoituksellisesti tekemättä. Lisäksi kyseessä on usein ns. lyhyen elinkaaren yritykset joiden toiminta lakkaa n. 6 kk kuluttua eikä esim. verottaja pääse kiinni toimintaan lainkaan.

Talousrikossyyttäjä q, Rahanpesuepäilyjen kaltainen ilmoitusvelvollisuus havaitusta törkeistä ja/ tai toistuvista puutteista kirjanpidossa voisi olla omiaan ehkäisemään vakavampien taloudellisten seuraamusten syntymistä. Toisaalta esitutkintaviranomaiset ovat nykyäänkin jo hyvin kuormitettuja, joten koko "rikosprosessiketjuun" tulisi silloin varautua resurssipanostuksilla.

Toimitusjohtaja W, Varmasti.

Ainoastaan yksi vastanneista oli sitä mieltä, että tilintarkastusta koskevaa lainsäädäntöä ja standardeja tiukentamalla voitaisiin varmasti vähentää talousrikollisuutta. Tilintarkastajan mielestä kyseisillä toimenpiteillä ei olisi mitään vaikutusta asiaan ja kaksi muuta sidosryhmien edustajaa oli sitä mieltä, että näillä toimenpiteillä saattaisi olla jotain vaikutusta talousrikollisuuden ehkäisyyn.

Kysymys: Pitäisikö tilintarkastuksen mielestäsi keskittyä enemmän talousrikollisuuden torjuntaan? Miksi?

Vastaukset

Tilintarkastaja x, Ei. Tilintarkastuksen tehtäväkenttä on jo nyt laaja ja haasteellinen. Uusia tehtäviä ei tule säilyttää liittyen tilintarkastukseen.

Veroylitarkastaja z, Mielestäni näin voisi tehdä erityisesti ns. talousrikollisuuden riskialoilla kuten rakentaminen, majoitus- ja ravitsemistoimiala sekä logistiikka-ala jossa käytetään paljon pimeää työvoimaa ja ulkomaista vuokratyövoimaa.

Talousrikossyyttäjä q, Aikainen puuttuminen estää vakavampien vahinkojen syntymisen. Lisääntyvät vakuudettomat osakaslainat/ kassatilin saldon jatkuva kasvu ovat viitteitä taloudellisista epäselvyyksistä ja varsin usein menettelyn jatkuminen johtaa maksukyvyttömyyteen ja konkurssiin sekä velkojatalolle aiheutuviin mittaviin vahinkoihin.

Toimitusjohtaja W, Kyllä pitäisi. Talousrikollisuus aiheuttaa kustannuksia välillisesti myös yksityisille kansalaisille.

Tässä kysymyksessä on havaittavissa selkeää jakaantumisen kahteen ryhmään. Siinä missä tilintarkastaja toteaa tilintarkastuksen tehtäväkentän olevan nykyisellään tarpeeksi laaja, eikä haluaisi sitä enää lisättävän talousrikollisuuden torjunnal-

la, sidosryhmät haluaisivat, että tilintarkastuksessa keskityttäisiin nykyistä enemmän talousrikollisuuden ehkäisyyn.

Kysymys: Millaisena näet tilintarkastajan mahdollisuuden ennaltaehkäistä talousrikollisuutta?

Vastaukset

Tilintarkastaja x, Yritys, joka valitsee itselleen tilintarkastajan, haluaa lähtökohtaisesti toimia rehellisesti. Talousrikollisilla ei ole tilintarkastajia. Mikäli havaitsisin itse, että oma tilintarkastusasiakkaani syyllistyisi talousrikokseen, irtisanoutuisin heti tehtävästä vedoten rikolliseen toimintaan, koska en halua olla tekemisissä rikollista toimintaa harjoittavan yrityksen kanssa.

Veroylitarkastaja z, edelliseen vastaukseen viitaten tietyillä toimialoilla tilintarkastajien määrätietoinen toiminta ehkäisisi varmasti talousrikoksia ja harmaan talouden kasvua.

Talousrikossyyttäjä q, Valveutuneella ja huolellisella tilintarkastuksella on mahdollista (ei välttämättä eikä aina) havaita myös epärehellinen toiminta. Tilintarkastaja on "ulkopuolisista tahoista" usein ensimmäinen joka seikat voi havaita.

Toimitusjohtaja W, Jos kaikissa yrityksissä koosta riippumatta pitäisi olla asiantuntevat tilintarkastajat, saataisiin varmaankin harmaata taloutta kitkettyä.

Sidosryhmien mielestä tilintarkastajilla on hyvät mahdollisuudet ennaltaehkäistä talousrikoksia.

Kysymys: Millaisena näet tilintarkastajan mahdollisuuden havaita talousrikoksia?

Vastaukset

Tilintarkastaja x, Jos havaitsen, että asiakkaani syyllistyy talousrikokseen, irtisanoitudun tehtävästä.

Veroylitarkastaja z, Kirjanpidon ja tunnuslukujen asiantuntijana tilintarkastajalla on hyvät mahdollisuudet havaita talousrikosten indikaattoreita.

Talousrikossyyttäjä q, Ks. aikaisemmat vastaukset.

Toimitusjohtaja W, Jos on asiantunteva tilintarkastaja ja perehtyy kunnolla yritykseen, havaitsee varmasti.

Sidosryhmien mielestä tilintarkastajalla on hyvät mahdollisuudet havaita talousrikkoksia.

Kysymys: Minkä tasoisena koet tilintarkastajien rikosoikeudellisen osaamisen?

Vastaukset

Tilintarkastaja x, Vaihtelee riippuen tilintarkastajan kokemuksesta. Uskon, että tämä ei ole yleensä mikään vahva laji, mutta perusasiat tunnetaan.

Veroylitarkastaja z, Tämä riippuu varmasti tilintarkastajasta ja hänen motivaatiostaan tai asian harrastamisen asteesta. En tunne asiaa kovin syvällisesti.

Talousrikossyyttäjä q, Monet kokevat olevansa lojaliteettivelvollisia ja siten arkailevat epäkohtiin puuttumista. Sen lauluja laulat, kenen leipää syöt -sananlaskunkin mukaan.

Toimitusjohtaja W, Vaihtelevana.

Tilintarkastajien rikosoikeudellista osaamista pidettiin yleisesti vaihtelevana.

Kysymys: Vähentävätkö ilmitulleet talousrikokset mielestäsi tilintarkastuksen luotettavuutta? Jos ”Kyllä”, mitä olisi mielestäsi tehtävä tilanteen korjaamiseksi?

Vastaukset

Tilintarkastaja x, Rikollisilla ei ole yleensä tilintarkastajia. Muutamat julkisuudessa esillä olleet kirjanpitoskandaalit, joita on ollut Suomessakin, eivät mairittele tilintarkastajia. Tällainen oli esim. tämä Töölön Matkatoimisto –sotku.

Veroylitarkastaja z, Kyllä, tilannetta voisi korjata kiinteä yhteistyö tilintarkastajien ja vero-, -tulli-, -ulosotto- ja poliisiviranomaisten välillä. Tietojenvaihto ja tyyppitapaukset sekä analyysit eri toimialoilla tapahtuneista tai niille tyypillisistä talousrikkoksista ja siitä miten niihin puututaan, missä vaiheessa ja millä kokoonpanolla.

Talousrikossyyttäjä q, Omassa työssäni en ole montaakaan mielestäni riittävän tunnollista tilintarkastajaa nähnyt. Se on tietenkin valintakysymys. Voi olla niin, että tietyissä tapauksissa tilintarkastajan alhaiseksi tiedetty moraalinen vaikuttaa myös tämän valituksi tulemiseen.

Toimitusjohtaja W, Kyllä. Tilintarkastajan pitää kirjoittaa rehellinen tilintarkastuskertomus.

Kaksi vastaajaa oli selvästi sitä mieltä, että ilmitulleet talousrikokset ovat huonontaneet tilintarkastuksen luotettavuutta. Toiset taas ovat oman työnsä puolesta tekemisissä ainoastaan epäluotettavien henkilöiden kanssa. Tilintarkastaja ei ottanut asiaan suoraan kantaa, mutta totesi joidenkin yksittäisten tapausten olevan vähemmän mairittelevia tilintarkastajien kannalta. Tilanteen parantamiseksi ehdotettiin, että tilintarkastajien ja eri viranomaisten kuten vero-, tulli-, ja poliisiviranomaisten välistä yhteistyötä kehitettäisiin. Esimerkkinä yhteistyöstä voisi olla vaikkapa

tiivimpi tiedonvaihto sekä tyyppitapausten ja analyysien luonti eri aloille tyyppillistä talousrikoksista.

Kysymys: Pitäisikö tilintarkastuskertomuksen mielestäsi olla laajempi kuin mitä lait ja standardit sallivat? Jos ”Kyllä” niin mitä sellaista haluaisit tilintarkastuskertomuksen sisältävän jota ei laeissa ja standardeissa vaadita?

Vastaukset

Tilintarkastaja x, Nykymalli on ok. Silloin, kun tilintarkastajalla on huomautettavaa, huomautukset lisätään kertomukseen, mikä johtaa siihen, ettei kertomus ole vakiomuotoinen. Myös vastuuvapaudesta, voitonkäytöstä ja tilinpäätöksen vahvistamisesta voidaan pyydetäessä lausua.

Veroylitarkastaja z, Mielestäni nykyistenkin vaatimusten ja standardien pohjalta on mahdollista raportoida kaikki virheet ja poikkeamat. Ei liene mitään syytä luetella yksityiskohtaisesti kaikkia niitä poikkeamia jotka tulisi raportoida. Yleisohjeet riittävät

Talousrikossyyttäjä q, Tilintarkastuskertomuksen standardisointi tulisi tehdä laajemmaksi. Mallia voisi soveltuvin osin ottaa esim. pesänhoitajan velvollisuudesta laatia velallisselvitys konkurssitilanteissa.

Toimitusjohtaja W, ei.

Kaksi kolmesta sidosryhmien edustajasta oli tilintarkastajan kanssa yhtä mieltä siitä, että tilintarkastuskertomus on nykyisessä muodossaan tarpeeksi laaja ja että sen sisältöä ei tulisi entisestään laajentaa. Ainostaan yksi vastaaja tahtoisi, että tilintarkastuskertomus tulisi tehdä laajemmaksi.

Kysymys: Kuinka laajasti tilintarkastajan täytyisi mielestäsi ottaa tilintarkastuskertomuksessa kantaa siihen, onko tilinpäätöksessä talousrikoksi tulkittavia seikkoja?

Vastaukset

Tilintarkastaja x, Jos on selvää näyttöä talousrikoksesta, tästä on silloin lausuttava kertomuksessa, koska vastuuvapautta ei tällöin voida hallitukselle tms. myöntää. Esim., jos on selvää näyttöä siitä, että myyntiä ei ole tuloutettu kirjanpitoon, vaan rahat on pistetty osakkaan taskuun, tämä pitää mainita kertomuksessa. Toisaalta, jos huomaisin asian jo tilikauden aikana, kirjoittaisin asiasta raportin ja ilmoittaisin eroavani tilintarkastajan tehtävästä.

Veroylitarkastaja z, Verotus perustuu yritysasiakkailta saatuihin tilinpäätöstietoihin. Näiden tietojen oikeellisuus vaikuttaa olennaisesti verotuspäätösten oikeellisuuteen. Verovalvonnan näkökulmasta tilintarkastusjärjestelmällä on merkitystä (kirjanpidon laatu ja oikeellisuus, tilintarkastajien lausunnot, muistiot ym. raportit). Verohallinto yhtenä sidosryhmänä edellyttää että taloudellinen raportointi on luotettavaa, korkealaatuista ja täyttää raportoinnille asetetut vaatimukset. Jos tilinpäätöksessä on talousrikoksiksi tulkittavia seikkoja niihin on otettava kantaa ja raportoitava em. seikat siten että talousrikokseksi katsottu seikka tulee riittävästi selvitettyä.

Talousrikossyyttäjä q, Jos tilintarkastuksessa mainitaan, ettei esiin ole tullut "talousrikosepäilyjä", voi se olla myös vääränlainen signaali esim. yhteistyötahoilla tai rahoittajille. Sen sijaan, jos säädetään laajempi tarkastusvelvollisuus, on informatioarvo suurempi ja osoittaa luottamuksellisuutta.

Toimitusjohtaja W, niin laajasti, että tutkimus voidaan suorittaa.

Vastaajat eivät näe tarpeellisena, että tilintarkastaja lausuisi tilintarkastuskertomuksessa siitä, onko tilinpäätöksessä talousrikoksiksi tulkittavia seikkoja, ellei mi-

tään sellaista ole ilmennyt. Mikäli jotain talousrikollisuuteen viittaavaa on tullut ilmi, siitä täytyisi laatia raportti tutkimuksen suorittamiseksi.

Kysymys: Pitäisikö tilintarkastuspöytäkirjan mielestäsi sisältää lievemmät-kin kuin muistutukseen johtavat havainnot? Miksi?

Vastaukset

Tilintarkastaja x, Pöytäkirja on vapaamuotoinen ja siihen voidaan sisällyttää muitakin asioita, joita tilintarkastaja pitää tärkeänä esittää johdolle, vaikka nämä eivät olisi muistutustasoisia. Tällainen voisi olla esim. huoli varastoon sitoutuneen pääoman kasvusta tai jonkin toimipaikan jatkuvasta tappiollisuudesta.

Veroylitarkastaja z, Saattaisi olla hyvä jos myös lievät havainnot raportoitaisiin. Tällöin voisi jatkossa seurata korjaantuvatko lievät puutteet vain muuttuvatko ne törkeiksi ajan myötä.

Talousrikossyyttäjä q, Ei.

Toimitusjohtaja W, ei.

Tilintarkastajan mukaan pöytäkirjaan voidaan sisällyttää muitakin tilintarkastajan mielestä tärkeitä asioita, vaikka ne eivät välttämättä olisi muistutus asioita. Sidoryhmien edustajista kaksi vastasi, että muistutusta lievempien asioiden lisääminen tilintarkastuskertomukseen ei ole tarpeellista. Yhden vastaajan mielestä olisi hyvä, jos lievemmätkin asiat mainittaisiin pöytäkirjassa, sillä siitä olisi apua kun seurattaisiin muuttuvatko ne ajan myötä törkeämmiksi.

Kysymys: Kenelle tilintarkastajan täytyisi mielestäsi raportoida tarkastuskohteissa ilmenevistä, tilinpäätökseen olennaisesti vaikuttavista, talousrikosepäilyistä? Miksi?

Vastaukset

Tilintarkastaja x, Niille, jotka ovat vastuussa tilinpäätöksen laatimisesta, raportoidaan. Näitä ovat hallitus ja toimitusjohtaja. Myös talousjohtajalle tms. henkilölle asiasta tulee raportoida. Raportointiin vaikuttaa myös se, ketä epäillään.

Veroylitarkastaja z, Omistajille sekä tutkintaviranomaisille kuten poliisille ja verohallinnolle.

Talousrikossyyttäjä q, Luonnollisesti omistajille, hallinto-orgaaneille sekä kirjanpitäjälle. Ulkopuolisten tahojen nimeäminen on vaikeaa. Mahdollisesti kyseeseen voisi tulla ainakin verottaja.

Toimitusjohtaja W, Ylimmälle johdolle.

Kaikkien vastaajien mielestä tarkastuksessa ilmenevistä talousrikoksista tulisi raportoida yhtiön johdolle ja hallitukselle tai muulle vastaavalle elimelle. Lisäksi kaksi sidosryhmien edustajaa oli sitä mieltä, että tilintarkastajat voisivat raportoida myös jollekin ulkopuoliselle taholle kuten verottajalle.

Kysymys: Täytyisikö tilintarkastajan mielestäsi raportoida kaikista tarkastuksessa ilmenevistä talousrikosepäilyistä?

Vastaukset

Tilintarkastaja x, Jos epäilee, on syytä tutkia ja saada riittävästi evidenssiä ja kirjata evidenssi työpapereihin. Jos asiakasta pitää epäillä useista talousrikoksista, silloin on parasta luopua koko asiakkaasta!

Veroylitarkastaja z, Erityisesti joillakin ns. riskitoimialoilla tällainen käytäntö olisi hyvä.

Talousrikossyyttäjä q, Tuoreimman oikeuskäytännön mukaan (KKO2008:32) yksikin 120.000 markan eli noin 20.000 euron väärä tosite koskee ns. "suuria summia"

eli muiden edellytysten täytyessä täyttää törkeän kirjanpitorikoksen tunnusmerkistön, joten katsoisin, että ilmoituskynnys voisi olla varsin alhainen.

Toimitusjohtaja W, kyllä.

Sidosryhmät ovat kaikki sitä mieltä, että kaikista havaituista epäilyistä tulisi raportoida. Tilintarkastaja tekisi huomiot työpapereihinsa ja eroaisi tarkastustehtävästä.

Kysymys: Millaisista talousrikosepäilyistä tilintarkastajan tulisi mielestäsi raportoida viranomaisille?

Vastaukset

Tilintarkastaja x, Rahanpesu on säädetty sellaiseksi asiaksi, josta täytyy lain vaatimuksesta raportoida.

Veroylitarkastaja z, vaikea sanoa – kaikista!!

Talousrikossyyttäjä q, Ks. edellä.

Toimitusjohtaja W, En osaa sanoa.

Tilintarkastajan mielestä tilintarkastajien täytyisi raportoida vain rahanpesusta koska siitä täytyy lain mukaan raportoida. Sidosryhmät tahtoisivat, että tilintarkastajien täytyisi raportoida muistakin talousrikoksista.

Kysymys: Millaisissa tilanteissa tilintarkastajan tulisi mielestäsi raportoida talousrikosepäilyistä viranomaisille?

Vastaukset

Tilintarkastaja x, Parasta irtisanoutua työtehtävästä!

Veroylitarkastaja z, aina kun ”syytä epäillä”-tilanteita syntyy.

Talousrikossyyttäjä q, Ks. edellä.

Toimitusjohtaja W, Jos yrityksen johto ei ole huomautuksista huolimatta korjannut virheellistä menettelyä.

Tilintarkastajan mielestä täytyisi mieluummin erota tehtävästä kuin raportoida löydöistä viranomaisille. Sidosryhmät ovat asiasta eri mieltä ja haluaisivat, että tilintarkastajat raportoisivat viranomaisille, joskin vähän eri tilanteissa.

Kysymys: Täytyykö tilintarkastajan mielestäsi raportoida, jos yritys ei ole maksanut verojaan ajallaan ja oikeansuuruisina? Jos ”Kyllä” niin kenelle tilintarkastajan täytyisi mielestäsi raportoida ja miten?

Vastaukset

Tilintarkastaja x, Em. asiasta muistutetaan yritystä itseään! Jos kausi-ilmoitukset on tehty oikein ja veroja ei ole maksettu niiden mukaisina, koska rahaa ei ole, verottajalla on tieto erääntyneistä maksuista. Mikäli kausi-ilmoitukset vääristellään, kyse on rikoksesta, mistä seuraa se, että tilintarkastajan on syytä irtisanoutua tehtävästä!

Veroylitarkastaja z, Verohallinto valvoo yritysten maksuja ja maksujen oikea-aikaisuutta melko tehokkaasti, joten sellaista valvontaa ei välttämättä tarvita. Sen sijaan tarvitaan tietoa siitä jos veroja jää maksamatta kokonaan. Verohallinto ei välttämättä tunne yritysten tulonmuodostusta ja tulon kertymisajankohtia jotka taas vaikuttavat veronmaksuvelvollisuuden syntyyn.

Talousrikossyyttäjä q, Ks. vastaus 14. Toisaalta veronmaksun laiminlyönti on jo verottajalla tiedossa, mutta se voi ”hukkuu massaan”. Tilintarkastajan mahdollisesti havaitsemien muiden väärinkäytösten ohella informaatioarvo voi olla parempi ja johtaa verottajalta oikea-aikaiseen tilanteeseen puuttumiseen.

Toimitusjohtaja W, Yrityksen johdolle.

Tilintarkastajan mukaan tilintarkastajien täytyisi antaa yritykselle muistutus jos he eivät ole maksaneet verojaan ajallaan. Mikäli verojen maksun määrään vaikuttavia asioita on vääristelty, täytyisi tilintarkastajan erota tehtävästään. Yksi sidosryhmien edustaja on asiasta samaa mieltä tilintarkastajan kanssa, että verojen maksun myöhästymisestä täytyisi raportoida yrityksen johdolle. Kaksi muuta ovat sitä mieltä, että veroviranomaisille ilmoittaminen ei ole välttämätöntä, ellei kyseessä ole talousrikokseen viittaavaa menettelyä.

Kysymys: Pitäisikö tilintarkastajien ja poliisin välistä yhteistyötä mielestäsi lisätä talousrikollisuuden ehkäisemiseksi? Miksi?

Vastaukset

Tilintarkastaja x, Jos rikospoliisi haluaisi joskus esim. luennoida talousrikollisuudesta tilintarkastajien koulutuspäivillä, tämä sopisi minulle.

Veroylitarkastaja z, Kyllä, jonkinlainen talousrikosepäilyjen nopea ja tutkinta, aikaisen puuttumisen malli, olisi hyvä.

Talousrikossyyttäjä q, Ks. vastaus 15. Aikainen puuttuminen ehkäisee suurempia taloudellisia vahinkoja.

Toimitusjohtaja W, rikosten tutkimistilanteissa kyllä.

Kaikki olivat sitä mieltä, että yhteistyön lisääminen olisi hyvä asia. Yhteistyö tavoitetaan sen sijaan oltiin eri mieltä.

Kysymys: Pitäisikö tilintarkastajien ja verottajan välistä yhteistyötä lisätä talousrikollisuuden ehkäisemiseksi? Miksi?

Vastaukset

Tilintarkastaja x, Ks edellinen vastaus.

Veroylitarkastaja z, Kyllä, perusteluna vastaus kohtaan 12.

Talousrikossyyttäjä q, Ks. edellä.

Toimitusjohtaja W, sama vastaus kuin edelliseen kysymykseen.

Kaikki olivat sitä mieltä, että yhteistyön lisääminen olisi hyvä asia. Yhteistyö tavois-
ta sen sijaan oltiin eri mieltä.

**Kysymys: Uskotko, että edellä mainituilla toimenpiteillä voitaisiin vähentää
talousrikollisuutta?**

Vastaukset

Tilintarkastaja x, Fifti/sixti.

Veroylitarkastaja z, Kyllä.

Talousrikossyyttäjä q, Ks. edellä.

Toimitusjohtaja W, en usko.

Ainoastaan yksi sidosryhmiin kuuluvista henkilöistä oli sitä mieltä, että tilintarkasta-
jien yhteistyön lisääminen eri viranomaisten kanssa, ei vähentäisi talousrikollisuut-
ta. Kaksi sidosryhmän jäsentä oli sitä mieltä, että se vähentäisi talousrikollisuutta
ja tilintarkastajan mielestä asia olisi fifti/sixti.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksen tulosten perusteella on huomattavissa, että tilintarkastuksessa vallitsee talousrikoksiin liittyvä odotuskuilu. Odotuskuilu oli havaittavissa tutkimuksen mukaan seuraavilla osa-alueilla:

- tilintarkastajan tiedonantovelvollisuus ja raportointi
- tilintarkastajan toiminta talousrikosten ehkäisemiseksi.

Tilintarkastajan toimintaa koskeva odotuskuilu muodostui lähinnä siitä, että kaikki sidosryhmien vastaajat olivat sitä mieltä, että tilintarkastuksen täytyisi nykyistä enemmän keskittyä talousrikollisuuden ehkäisyyn. Tilintarkastaja puolestaan ei haluaisi lisätä tilintarkastuksen tehtäväkenttää nykyistä enempää, sillä se on hänen mielestään jo nykyisellään tarpeeksi laaja. Sidosryhmät ja tilintarkastaja olivat myös eri mieltä siitä, millaiset mahdollisuudet tilintarkastajilla on ehkäistä ja havaita talousrikoksia. Tilintarkastajan tiedonantovelvollisuutta ja raportointia koskevan odotuskuilun muodostumiseen vaikutti se, että sidosryhmät tahtoisivat tilintarkastajien tekevän tiiviimpää yhteistyötä talousrikoksia tutkivien viranomaisten kanssa ja ilmoittavan näille mahdollisista havainnoistaan. Lisäksi sidosryhmät haluaisivat, että tilintarkastuskertomuksessa annettaisiin lausunto, jos tilinpäätöksestä löytyy talousrikoksiksi tulkittavia seikkoja.

Suomessa tilintarkastajan raportointia rajoittaa laissa määrätty tilintarkastajan salassapitovelvollisuus. Sen mukaan tilintarkastaja ei saa ilmaista ulkopuoliselle taholle tilintarkastuksessa saamiensa tietoja. Muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta tilintarkastaja ei saa ilmaista tietojansa edes viranomaisille. Esimerkkinä tästä on rahapesulaki, joka velvoittaa tilintarkastajaa raportoimaan viranomaisille rahapesuepäilyistään. Jotta tilintarkastajan raportointia koskevaa odotuskuilua voitaisiin pienentää tai sen olemassaolo kokonaan poistaa, täytyisi joko tilintarkastajan salassapitovelvollisuutta koskevaa lakia muuttaa siten, että se sallisi raportoinnin kaikista talousrikosepäilyistä viranomaisille, tai samanlaisen kuin rahanpesua koskevan tiedonantovelvollisuuden lisäämistä muita talousrikoksia koskeviin lakeihin.

Vaihtoehtoisesti voitaisiin myös valistaa sidosryhmiä tilintarkastajiin kohdistuvista rajoitteista.

Tutkimuksessa selvitettiin myös tilintarkastajien mahdollisuutta havaita ja ennaltaehkäistä talousrikollisuutta. Lait ja tilintarkastusstandardit eivät vaadi tilintarkastajia suorittamaan aktiivisesti toimenpiteitä talousrikosten estämiseksi, eikä se siten kuulu tilintarkastuksen tehtäväkenttään. Toisaalta tilintarkastusstandardi 240 velvoittaa tilintarkastajia huomioimaan väärinkäytöksen mahdollisuuden tilintarkastuksen suunnittelussa ja toteutuksessa. Tutkimustulosten pohjalta voidaan todeta, että sidosryhmät kokevat tilintarkastajien mahdollisuuden havaita ja ennaltaehkäistä talousrikoksia paremmaksi kuin tilintarkastajat itse. Sidoryhmät myös tahtoisivat, että tilintarkastuksessa keskityttäisiin nykyistä enemmän talousrikollisuuden ehkäisyyn ja havainnointiin. Jotta tämän odotuskuilun olemassaolo voitaisiin pienentää tai kokonaan poistaa täytyisi tilintarkastuksen tehtäväkenttää laajentaa koskemaan talousrikollisuuden torjuntaa. Tässä tapauksessa sidoryhmien valistaminen lakisääteiseen tilintarkastukseen liittyvistä tilintarkastajan tehtävistä ei auttaisi pienentämään tai poistamaan odotuskuilua, sillä kysyttäessä tilintarkastajan tehtävistä lakisääteisessä tilintarkastuksessa, kaikki sidoryhmien edustajat olivat tilintarkastajan kanssa samaa mieltä siitä, mikä on tilintarkastajan tehtävä lakisääteisessä tilintarkastuksessa.

Lisäksi tutkimuksessa selvitettiin sidoryhmien mielipiteitä siitä, täytyykö tilintarkastajien tuntee talousrikoksia koskeva lainsäädäntö ja pitäisikö tilintarkastajien ja eri viranomaisten välistä yhteistyötä lisätä. Kaikki sidoryhmien vastaajat olivat sitä mieltä, että tilintarkastajien tulisi tuntee talousrikoksiin liittyvää lainsäädäntöä. Eri-tyisen tärkeänä pidettiin, että tilintarkastajat tuntisivat eri talousrikostyyppien pääpiirteitä. Tilintarkastajien rikosoikeudellista osaamista pidettiin vaihtelevana. Kaikki tutkimukseen osallistuneet olivat sitä mieltä, että tilintarkastajien ja viranomaisten välistä yhteistyötä olisi hyvä lisätä. Yhteistyön tavoista sen sijaan oltiin eri mieltä.

LÄHTEET

- A. 28.6.2007/735. Tilintarkastusasetus.
- Alvesalo, A., Hakamo, T., Jauhiainen, K, & Virta, E. 2009. Talousrikkokset Rikosprosessissa. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu.
- Erikoistarkastus. Deloitte. [Verkkosivu] Deloitte Touche Tohmatsu. [15.2.2010]. Saatavana:
http://www.deloitte.com/view/fi_FI/fi/palvelut/tilintarkastus-ja-neuvontapalvelut/erikoistarkastus/index.htm
- Hyvä tilintarkastustapa. 17.6.2010. Deloitte. [Verkkosivu]. Deloitte Touche Tohmatsu. [14.2.2010]. Saatavana:
http://www.deloitte.com/view/fi_FI/fi/palvelut/tilintarkastus-ja-neuvontapalvelut/article/112d3000a210e110VgnVCM100000ba42f00aRCRD.htm
- Horsmanheimo, P. Kisanlahti, T. & Steiner, M-L. 2007. Tilintarkastuslaki –kommentaari. Helsinki: WSOYpro.
- Korkeamäki, A-M. 2008. Tilintarkastuksen perusteet. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.
- L. 26.5.1989/495. Arvopaperimarkkinalaki.
- L. 30.12.1997/1336. Kirjanpitolaki.
- L. 19.12.2008/878. Laki Finanssivalvonnasta.
- L. 25.1.1993/47. Laki yrityksen saneerauksesta.
- L. 1.1.1734/4. Oikeudenkäymiskaari.
- L. 21.7.2006/624. Osakeyhtiölaki.
- L. 19.12.1889/39. Rikoslaki.
- L. 13.4.2007/459. Tilintarkastuslaki.
- L. 28.10.1994/936. Vanha tilintarkastuslaki.
- L. 23.5.2003/393. Viestintämarkkinalaki.
- Lahti, R. & Koponen, P. 2007. Talousrikkokset. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.

Riistama, V. 1999. Tilintarkastuksen teoria ja käytäntö. Porvoo: WSOY.

Saarinen, O. 2005. Tilintarkastaja ja odotuskuilu. Tilintarkastus-Revision (3), 4-5.

Rahoituksen yleiset ehdot. 1.3.2009. tekes.fi. [Verkkosivu]. Teknologian kehittämiskeskus. [31.3.2010]. Saatavana: http://www.tekes.fi/imageserver/publishedcontent/fi_content/content_pages/rahoitus_ja_palvelut/rahoitusvalikoima/nuoret_innovatiiviset/niy_dem_yleiset_ehdot.pdf

Tilintarkastuksen sisältö ja tilintarkastajaa koskevat säännökset. 9.1.2008. VALA. [Verkkosivu] Työ- ja elinkeinoministeriö. [5.1.2010]. Saatavana: <http://www.tem.fi/index.phtml?s=1966>

Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2008. 2008. Helsinki: KHT-Media Oy.

Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2009. 2009. Helsinki: KHT-Media Oy.

Troberg, P. & Viitanen, J. 2001. Tilintarkastuksen odotuskuilu. Tilintarkastus-Revision (1), 11-12.

Valtion tilintarkastuslautakunnan kannanotto. 2009. Helsinki. Valtion tilintarkastuslautakunta.

Viitanen, J. 1995. Odotuskuilu – tilintarkastajien arkipäivää Suomesakin. Tilintarkastus-Revision (2).

Iyer, N. Lehtosuo, K. & Samociuk, M. 2004. Väärinkäytösten torjunta käytännön opas. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Haastatteluun vastanneet:

- Tilintarkastaja
- Toimitusjohtaja
- Talousrikossyyttäjä
- Veroylitarkastaja

LIITTEET

LIITE 1: HAASTATTELULOMAKE

Tilintarkastajan toiminta

1. Mikä on mielestäsi tilintarkastajan tehtävä lakisääteisessä tilintarkastuksessa?
2. Kuinka laajasti tilintarkastajan täytyisi mielestäsi tarkastaa yrityksen kirjanpito?
3. Kuinka tarkasti tilintarkastajan täytyisi mielestäsi valvoa yrityksen oman sisäisen kontrollijärjestelmän kykyä ehkäistä ja havaita talousrikoksia yrityksessä?
4. Täytyykö tilintarkastajan mielestäsi tuntea väärinkäyttöihin liittyvä lainsäädäntö? Jos ”Kyllä” niin kuinka kattavasti tilintarkastajan täytyisi mielestäsi lainsäädäntö tuntea?
5. Uskotko, että tilintarkastusta koskevaa lainsäädäntöä ja tilintarkastusstandardeja tiukentamalla voitaisiin vähentää talousrikollisuutta?
6. Pitäisikö tilintarkastuksen mielestäsi keskittyä enemmän talousrikollisuuden torjuntaan? Miksi?
7. Millaisena näet tilintarkastajan mahdollisuuden ennaltaehkäistä talousrikollisuutta?
8. Millaisena näet tilintarkastajan mahdollisuuden havaita talousrikoksia?
9. Minkä tasoisena koet tilintarkastajien rikosoikeudellisen osaamisen?

10. Vähentävätkö ilmitulleet talousrikokset mielestäsi tilintarkastuksen luotettavuutta? Jos ”Kyllä”, mitä olisi mielestäsi tehtävä tilanteen korjaamiseksi?

Tilintarkastajan raportointi

11. Pitäisikö tilintarkastuskertomuksen mielestäsi olla laajempi kuin mitä lait ja standardit sallivat?

12. Kuinka laajasti tilintarkastajan täytyisi mielestäsi ottaa tilintarkastuskertomuksessa kantaa siihen, onko tilinpäätöksessä talousrikoksi tulkittavia seikkoja?

13. Pitäisikö tilintarkastuspöytäkirjan mielestäsi sisältää lievemmätkin kuin muistutukseen johtavat havainnot? Miksi?

14. Kenelle tilintarkastajan täytyisi mielestäsi raportoida tarkastuskohteissa ilmenevistä, tilinpäätökseen olennaisesti vaikuttavista, talousrikosepäilyistä? Miksi?

15. Täytyisikö tilintarkastajan mielestäsi raportoida kaikista tarkastuksessa ilmenevistä talousrikosepäilyistä?

16. Millaisista talousrikosepäilyistä tilintarkastajan tulisi mielestäsi raportoida viranomaisille?

17. Millaisissa tilanteissa tilintarkastajan tulisi mielestäsi raportoida talousrikosepäilyistä viranomaisille?

18. Täytyykö tilintarkastajan mielestäsi raportoida, jos yritys ei ole maksanut verojaan ajallaan ja oikeansuuruisina? Jos ”Kyllä” niin kenelle tilintarkastajan täytyisi mielestäsi raportoida ja miten?

Viranomaisyhteydet

19. Pitäisikö tilintarkastajien ja poliisin välistä yhteistyötä mielestäsi lisätä talousrikollisuuden ehkäisemiseksi? Miksi?

20. Pitäisikö tilintarkastajien ja verottajan välistä yhteistyötä lisätä talousrikollisuuden ehkäisemiseksi? Miksi?

21. Uskotko, että edellä mainituilla toimenpiteillä voitaisiin vähentää talousrikollisuutta?